

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

**СУҒУРТА ФАКУЛТЕТИ
“СУҒУРТА ИШИ” КАФЕДРАСИ
ЖУМАНАЗАРОВ ДИЛШОД ШУХРАТОВИЧ**

**“ҲАЁТНИ УЗОҚ МУДДАТЛИ СУҒУРТА ҚИЛИШДАГИ
МАВЖУД МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ
ЙЎЛЛАРИ”**

5231200 – “Суғурта иши” - таълим йўналиши бўйича бакалавр даражасини
олиш учун ёзилган

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

“ҲИМОЯГА РУХСАТ ЭТИЛДИ”
“Суғурта иши” кафедраси мудири
_____ и.ф.н., И.Х.Абдурахмонов
“___” _____ 2016 йил.

Илмий раҳбар _____ доц. Х. Шеннаев
“___” _____ 2016 йил.

ТОШКЕНТ-2016

МУНДАРИЖА

Кириш.....	3
I БОБ Ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг назарий, услугий ва хуқуқий асослари.....	7
1.1. Ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг моҳияти, зарурлиги ва аҳамияти.....	7
1.2. Мустақиллик йиллари Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ривожланиши ва хуқуқий асосларининг яратилиши.....	13
II БОБ Ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш тенденциялари таҳлили.....	22
2.1. “O‘zbekinvest Hayot” суғурта ташкилоти ва унинг фаолият йўналишлари.....	22
2.2. Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ҳозирги ҳолати ва таҳлили.....	30
III БОБ Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари.....	39
3.1. Ривожланган мамлакатларда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашни амалга оширилиши.....	39
3.2. Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари.....	44
Хулоса	51
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	55

Кириш

Битирув малакавий иши мавзусининг долзарблиги. Суғурта мамлакат ижтимоий-иктисодий ҳаётида муҳим аҳамиятга эга. Суғурта тадбиркорликнинг фаол ривожланишини рағбатлантиради, инвестицион муҳитни яхшилайди, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишда алоҳида роль ўйнайди. Шу боис, юртимиизда суғуртанинг замонавий турларини жорий этиш, суғурта фаолиятини оширишга қаратилган қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Барча соҳалар каби ушбу тизимдаги дастлабки ислоҳотлар унинг қонунчилик базасини мустаҳкамлашдан бошланиб, бу борадаги ишлар жамият ва иқтисодиёт ривожланишининг замонавий анъаналарига мувофиқ равишда такомиллаштирилмоқда.

Жорий йилнинг 15 январида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йилда мамлакатни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишлиланган кенгайтирилган мажлиси бўлиб ўтди. Ушбу мажлисда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов маъруза қилиб, куйидагиларни таъкидлаб ўтдилар: “2015 йилда ялпи ички маҳсулот ўсишининг ярмидан кўпи хизмат кўрсатиш соҳаси хиссасига тўғри келгани бу тармоқнинг иқтисодиётимиздаги ўрни ва таъсири нақадар катта эканини кўрсатади. Бугунги кунда хизмат кўрсатиш соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2010 йилдаги 49 фоиздан 54,5 фоизга етди. Жами банд аҳолининг ярмидан кўпи ушбу соҳада меҳнат қилмоқда”.

Банк, суғурта, лизинг, консалтинг ва бошқа турдаги бозор хизматлари барқарор суръатлар билан ривожланмоқда, улар хусусий сектор ва кичик бизнес ривожига хизмат қилмоқда. Хизмат кўрсатиш соҳасида 80 минг 400 та кичик бизнес субъекти фаолият юритмоқда ва бу хизмат кўрсатиш соҳаси корхоналарда умумий сонининг 80 фоиздан ортиғини ташкил қиласи.¹

---

1. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг “Мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишлиланган” Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Халқ сўзи газетаси 2016 йил 15 январ.

Бугунги кунда Ўзбекистон сұғурта бозорини жақон стандартларига мос равиша ривожлантириш модернизациялаш ва тубдан янгилашга катта эътибор қаратилмоқда. Аҳоли кенг қатлами ва хўжалик юритувчи субъектларнинг сұғурта хизматларидан фойдаланишини рағбатлантириш мақсадида хукуматимиз томонидан қатор чора-табирлар кўрилган. Хусусан давлатимиз раҳбарининг карори асосида ҳаётни узоқ муддатга сұғурталаш бўйича сұғурта мукофотлари солиқдан озод килинди.

Мамлакатимизда сұғурта бозорини сифат жиҳатдан модернизациялаш натижасида миллий сұғурталовчилар томонидан аҳолига 200 дан ортиқ сұғурта хизматлари таклиф этилаётгани Ўзбекистон сұғурта бозорини таракқий этиб бораётганидан далолат беради. Бу ўз навбатида сұғурта бозорини соғлом рақобат асосида ривожланишига замин яратди.

Ҳаёт сұғурта ташкилотлари фаолиятининг олиб борилиши ва ҳаёт сұғуртасидан самарали фойдаланиш йўлларини назарий ва амалий жиҳатдан тадқиқ этиш ҳамда такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан танланган мавзунинг бугунги кунда долзарб эканлигини алоҳида қайд этиш лозим.

Битирув малакавий ишининг ўрганилганлик даражаси. Сұғурта ташкилотлари жумладан, ҳаётни сұғурталовчи ташкилотлар фаолиятини модернизациялашнинг жорий ҳолати ва истиқболари бўйича илмий-тадқиқот ишлари Бланд Д., Манэс А., Орланюк-Малицкая Л.А., Турбина К.Е., Сплетухов Ю., Рейтман Л.И., Шахов В.В., Т.А.Федорова, Юлдашев Р.Т. каби хорижлик олим ва мутахассислар томонидан амалга оширилган. Бундан ташқари, Собиров Ҳ.Р., Икрамов О.Г., Халимов И.З., Ризаев Ж.Х. и.ф.д., проф.Иминов Т.К., и.ф.д., проф. Ш.Имомов, и.ф.д. Умаров С.А., и.ф.н., доц. Шеннаев Ҳ.М., и.ф.н.доц. Баймуратов Т.М.,Абдумўминова С.Т.каби мамлакатимиз олим ва мутахассислари сұғурта ташкилотларини модернизациялашнинг долзарб масалалари бўйича муайян тадқиқот ишларини олиб борганлар. Шундай бўлишига қарамасдан бу йўналишда ўз ечимини кутаётган муаммолар ҳам йўқ эмас.

Битирув малакавий ишининг мақсад ва вазифалари. Тадқиқотнинг мақсади бўлиб, Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли сұғурта қилишни самарали ташкил этиш ва ривожлантириш юзасидан таклифлар бериш ҳисобланади.

Ушбу мақсадга эришиш учун битирув малакавий ишида қуидагилар асосий вазифа қилиб белгиланди:

- ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг моҳияти ва аҳамиятини ёритиш;
- мустақиллик йилларида ҳаёт сұғуртасининг ривожланиши ва шаклланишининг ташкилий – хуқуқий асосларини тадқиқ этиш;
- “O‘zbekinvest Hayot” сұғурта ташкилотининг мамлакатимизда ҳаётни узоқ муддатли сұғурталаш бўйича фаолиятини таҳлил этиш;
- Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг ҳозирги ҳолатини таҳлил этиш;
- ривожланган чет давлатларда ҳаётни узоқ муддатли сұғурта қилиш фаолиятини ташкил этилишини ўрганиш;
- Ўзбекистонда ҳаётни сұғурталашдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Аҳолининг ҳаётини сұғурталаш соҳасида вужудга келадиган муносабатлар, сұғурта хизмати турлари мазкур битирув малакавий ишининг предмети ҳисобланади.

Ушбу битирув малакавий ишининг **тадқиқот обьекти** бўлиб, “O‘zbekinvest Hayot” сұғурта ташкилотининг ҳаётни, шу жумладан ҳаётни узоқ муддатли сұғурта қилиш борасидаги фаолияти ҳисобланади.

Тадқиқотнинг назарий ва услубий асоси бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан қабул қилинган қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг ушбу соҳани ривожлантириш бўйича қабул қилган қарорлари, мамлакатимиз етакчи олимлари ва мутахассисларининг ушбу мавзуга оид илмий тадқиқот натижалари олинган.

Тадқиқотни амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган ҳаётни суғурталовчи ташкилотларнинг тегишли ҳисоботларидағи маълумотлар ва суғурта бозори шаклланиши ва ривожланишига оид адабиётлар, рисолалар, илмий мақолалардан фойдаланилди.

Битирув малакавий ишнинг таркиби ва ҳажми. Битирув малакавий иши кириш, учта боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат.

Битирув малакавий ишининг кириш қисмида танланган мавзунинг долзарблиги, аҳамияти, мақсад ва вазифалари ҳамда илмий янгилиги ёритиб берилган.

Битирув малакавий ишининг биринчи бобида, ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг назарий, услугубий ва хуқуқий асослари баён этилган.

Битирув малакавий ишининг иккинчи бобида, ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш тенденциялари таҳлил этилган ва натижалар “O’zbekinvest Hayot” суғурта ташкилоти кўрсаткичлари асосида ёритиб берилган.

Битирув малакавий ишининг учинчи бобида, Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Битирув малакавий ишининг хулоса қисмида эса мавзуга оид таҳлил этилган маълумотлар юзасидан таклифлар мазмuni илмий асослаб берилган.

I БОБ. Ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг назарий, услугий ва ҳуқуқий асослари

1.1. Ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг мөхияти, зарурлиги ва аҳамияти

Ҳаётни сұғурта қилиш тармоғыда жисмоний шахсларнинг ҳаёти, соғлиғи, меҳнат қобилияти ва пул таъминоти билан боғлиқ манфаатлари сұғурта қилинади. Инсонларнинг ҳаёт ва соғлиқ риски бўйича пул фонdlарининг шаклланиши ва заарни тақсимлаш ҳақида антик даврга хос бўлган кўплаб фикр мулоҳазалар мавжуд. Даилларга кўра рим профессионал ва ҳарбий жамоаларининг кассаларини, шунингдек дафн учун ташкил этилган кассаларни илк ўзаро кассалар деб хисоблаш мумкин. Рим жамоасининг низомида оддий аъзоларига умумий касса учун даврий аъзолик бадалларини шакллантириш вазифаси юклатилган. Бундан мақсад шуки жамоа аъзолари ўлим ёки бахтсиз ҳолат юз берган ҳолатда дафн маросими харажатлари, ногиронлик харажатлари, ҳалок бўлган фуқаронинг оиласига моддий ёрдам кўрсатиш харажатларини ушбу кассадан тўлаб берган.

Шунингдек ўзаро шахсий сұғуртанинг оддий кўриниши ўрта асрларда ҳунарманд цехлар ва гильдиялар доирасида мавжуд бўлган. Ҳунармандларнинг ўзаро сұғуртаси тўғрисидаги илк қарашлар X асрда Англияда, XI асрда Германияда, XII асрда Данияда пайдо бўлган. Цехлар ва гильдияларнинг уставларида аъзолар ўртасидаги барча ўзаро алоқаларни ташкил этиш тартиби, шунингдек аъзолик бадалларининг тўланиши ва умумий кассадан харажатларни амалга ошириш тартиби келтириб ўтилган. Цех кассаси кўп мақсадли характерга эга бўлиб, мулкий заарларни қоплаш учун ижтимоий тўлов бўлиб ҳам хизмат қиласи. Цех кассаси дафн харажатлари, ҳалок бўлган шахснинг оиласига ҳамда оғир касал ва ногиронларга ёрдам пулларини тўлаб берган.

Манбаларга кўра, XV-XVII асрлар Европада сұғурта муносабатлари нисбатан ривожланган давр деб аталади. Сұғурта жамияти билан бир вақтда мулкий рисклар ва ўзаролик тамойилларига асосланган ҳаёт сұғуртасига

доир турли ташкилотлар вужудга кела бошлади. 1653 йил Францияда тонтема деб аталган умрининг қолган қисми билан боғлиқ лоторея вужудга келди. XVI асрнинг охирларида Англияда ҳаёт суғуртасининг фақатгина ўз аъзоларининг ўлими ҳолатларида белгиланган суммани тўлаб берувчи жамияти ривожланди. Европада XVII-XVIII асрлар оралиғида ҳаёт суғуртаси денгиз суғуртасига қўшилганлиги сабабли ўз фаолятининг асосий кўринишига эга бўлди. Кема ва юкларнинг суғуртаси билан боғлиқ нарядлар кема капитани билан ҳаёт суғуртаси шартномаси тузишни тақозо этди. XVII аср ўрталарида Лондонда Флит-Стрит клубида ташкил топган таҳлилий ташкилот Ллойдс ушбу турдаги суғурта фаолияти билан шуғулланади. 1663 йилда англиялик тадбиркор Жеймс Додсон ушбу клубни қабул қилишни рад этди ва илмий статистика базаси соҳасидаги ҳаёт суғуртаси бўйича ўз жамиятини тузишга қарор қилди. У Лондондаги турли хил қабристонлар бўйича барча маълумотларни тўплади, вафот этганларнинг ўртacha ёшини, уларнинг йиллар бўйича сонини ҳисоблади ва ушбу статистик маълумотлардан суғурта мукофотини ҳисоблашда фойдаланди. Суғурта тарихида унинг ушбу изланишлари ҳаёт суғуртаси ташкилотларида илмий ёндашувнинг тадбиқ этилишида асос вазифасини бажарган деб ҳисобланади.

1740 йилда биринчи ихтисослаштирилган суғурта компанияси “Ишончли ҳаёт жамияти” ташкил қилинди, 1762 йилда эса актуар ҳисоб – китоблардан ҳамда тўлов ва бадалларнинг қаттиқ йўлга қўйилган тартибидан фойдаланувчи биринчи тижорат суғурта компанияси, “Адолатли ҳаёт суғурта жамияти” пайдо бўлди. Айнан шу ерда ижтимоий рисклар соҳасидаги суғурта бизнесининг узоқ тизимли ривожаниши учун асослар яратилди.²

Россияда ҳаёт суғуртаси бироз кейинроқ вужудга келди. XVIII аср охирларида давлат буйруғи бўйича русча негизда суғурта муносабатларини жорий қилишга уриниш бошланди. 1771 йилда ягона ғазна тўғрисида қонун қабул қилинди. Унга кўра бу ташкилот давлат ҳаёт суғуртаси бўйича кўрсатмалар бериши зарур бўлган, аммо бу амалиётда ўз тасдифини

² Т.А.Федров «Страхование» учебник. М.: Экономист, 2006 стр-247

топмаган. Фақатгина 1860 йилга келиб биринчи ўзаро шахсий сұғурта ташкилоти пайдо бўлди. Бу буюртмачилар, типографик ва ҳунарманд ишчиларнинг ўзаро сұғурта жамияти ҳисобланган. Даврий сұғурта тўловларини тўлаш орқали жамият аъзолари касал бўлган, ишсиз, тиббий ёрдам олиш, кам миқдорда пенсия тайинланган ҳолатларда маблағ олиш ҳуқуқини қўлга киритадилар. 1863 йилда, “Ҳаёт” номи остида ҳаёт сұғуртаси бўйича биринчи тижорат сұғурта жамияти ташкил этилди. 1883 йилда ишчилар тўловлари умумдавлат субсидиялари ёки давлат ғазнаси ҳисобидан шакллантириладиган “Умумдавлат доимий касса тўрисида”ги қонун қабул қилинди. Нафақа ва пенсиялар мансаб ва лавозимиға боғлиқ равишда иш ҳақига нисбатан фоизларда тўланган. 1913 йилда К.Г.Воблого нинг баҳолашига кўра бир миллиондан ортиқ одам доимий касса орқали сұғурта қилинган.³ XX асрнинг бошларида пенсия кассаси деярли барча давлат ведемостлари ва кўплаб профессионал бирлашмаларида у ёки бу кўринишида амал қилган. Ҳаёт сұғуртаси, ривожланган мамлакатларда кўп йиллик тарихга эга ва бу мамлакатларда ушбу сұғурта тури бўйича етарлича тажриба тўпланган. Ғарбда сұғурта инсонлар ҳаётининг зарур элементига айланган бўлиб, ҳар бир жамият аъзоси сұғурта полиси олиш учун тўлов пул маблағларини ишончсиз жойга жойлаштириш эмас, балки турли рисклардан ҳимоя воситаси эканлигини тушуниб етган. Жаҳон тажрибасида шахсий сұғурта, ҳаёт сұғуртаси, нафақа ёки рента сұғуртаси, касалликлардан сұғурталаш ва баҳтсиз ҳодисалардан сұғурталашга бўлинади. Ҳаёт сұғуртаси ўз ўрнида вафот этишдан сұғурталаш ва сұғурта-жамғармадан иборат. Жамғариб бориладиган ҳаёт сұғуртасига яқин бўлган сұғурта тури бу сұғурта-жамғарма ҳисобланади. Халқаро амалиётда ҳаёт сұғуртасини одатда узоқ муддатга тузилади. Бу муддат камида 10 йил ёки 15-20 йил ва ундан ошиқни ташкил этади. Сұғурта-жамғарма тури қоидага кўра вафот этишдан сұғурталаш ва меҳнат қобилиятини йўқотишдан сұғурталашни ўз ичига олади ва сұғурталанган шахснинг шартномада кўрсатилган ёшга этиши

³ Т.А.Федров «Страхование» учебник. М.: Экономист, 2006 стр-253

суғурталовчининг шартномада кўрсатилган суммани суғурталанувчига тўлаш мажбуриятини юклайди. Гарб мамлакатларида ушбу суғурта турининг яна бир кўриниши мавжуд бўлиб, бунда суғурта шартномасининг муддати тугагунгача суғурталанган шахс вафот этган бўлса ҳам суғурта суммаси берилади. АҚШда ҳаёт суғуртаси бўйича тузилган шартномаларнинг ҳар еттинчиси суғурта-жамғарма тури бўлса, Англияда ҳаёт суғуртаси шартномаларининг асосий қисмини суғурта-жамғарма турлари ташкил этади. Ҳаёт суғуртасида операцияларни амалга ошириш технологияси бўйича уларни уч гурухга бўлиш мумкин: оддий, жамоавий ва индустрисал суғурта.

Оддий суғурта турида шартнома суғурталанувчининг ўзи билан шахсан тузилади, суғурталовчининг жавобгарлиги суғурталанувчининг оила-аъзоларига ҳам қўлланилиши мумкин. Бундай суғурта турларида суғурта суммалари катта миқдорни ташкил этади. Оддий суғурта турларини асосан ўзаро суғурталаш жамиятлари амалга оширади ва бугунги кунда бундай суғурта турлари аҳолининг 60 фоизга яқинини қамраб олган.

Жамоавий суғурта турлари асосан ёлланма ишчиларга нисбатан амалга оширилади, бунда суғурта мукофотини иш берувчи тадбиркор ёки касаба уюшмаси тўлайди. Бундай суғурта турлари аҳолининг 40 фоизга яқинини қамраб олган.⁴

Чет мамлакатлар тажрибаларидан келиб чиқсан ҳолда, мамлакатимизда жамоавий суғуртанинг жамғарib бориладиган турини ривожлантириш яхши самара беради деб ҳисоблаймиз. Бу суғурта турида суғурта мукофоти корхона томонидан тўланиши керак ва шартнома муддати 5-йилдан кам бўлмаслиги мақсадга мувофиқ бўлади. Шундай суғурта турининг кенг қўлланилиши кадрлар қўнимсизлигига барҳам беради ва шу билан бирга ходимларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлайди. Албатта бунда суғурта компанияси шартнома шартларини ишлаб чиқишида инфляция жараёнларини ҳисобга олиши зарур. Ҳаёт суғуртаси суғурталанувчи тўлайдиган суғурта мукофоти эвазига суғурта шартномасида кўрсатилган суммани

⁴ Т.А.Федров «Страхование» учебник. М.: Экономист, 2006 стр-249

суғурталанувчи ёки суғурталанган шахс вафот этганда ёки маълум ёшга этганда суғурталовчи томонидан тўлаб бериш кафолатини кўзда тутади.

Ҳаёт суғуртаси кўп асрлик тарихга эга бўлган, қадимги суғурта турларидан бири ҳисобланади. Ҳаёт суғуртаси ўзининг ривожланиш тарихида суғурта маҳсулотининг дизайнида, ташкилий томонларида ҳамда тартибга солиш қонунчилигига ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб борди.

Ҳаёт суғуртасининг энг асосий ўзига хос хусусиятларидан бири унинг узоқ муддатли суғурта тури эканлигидadir. Аникроқ қилиб айтганда, ҳаёт суғуртаси турларининг асосий қисми беш йилдан кам бўлмаган суғурта турларидан ташкил топган. Баъзи мамлакатларда, шу жумладан бизнинг мамлакатимизда ҳаёт суғуртаси бир йилдан ортиқ муддатга амалга оширилмоқда. Бундай мамлакатлар ҳаёт суғуртаси ҳали етарли даражада ривожланмаган мамлакатлардир. Шу билан бирга, бир йилдан ортиқ муддатга суғурта қилиш амал қилаётган мамлакатларнинг кўпчилигига узоқ муддатли ҳаёт суғуртасига нисбатан қўлланиладиган имтиёзлар қўлланилмайди. Узоқ муддатлилик талабининг қўйилиши ҳаёт суғуртасининг бир қанча ўзига хос хусусиятларининг юзага келишига олиб келади. Бундай ўзига хос хусусиятлар сифатида қўйидагиларни айтиб ўтиш мумкин:

- ҳаёт суғуртаси маҳсулотлари дизайнининг ўзгариши, масалан, суғурта мукофотини бўлиб тўлаш имкониятининг пайдо бўлиши;

- андеррайтинг жараёнининг мураккаблашуви, бу кўп йиллик прогнозни амалга ошириш заруриятидан ҳосил бўлади;

- иш юритишдаги қўшимча риск компонентларининг пайдо бўлиши, масалан, узоқ муддатли шартноманинг амал қилишини кутилмаганда тўхтатиш риски;

- суғурта маҳсулотларини бошқаришнинг янги инструментларининг пайдо бўлиши (суғурта шартномаларининг амал қилиши давомида шартларига ўзгартириш киритиш имконияти).

Ҳаёт суғуртасининг яна битта муҳим хусусиятларидан бири, заарларни тартибга солишнинг ўзига хослиги бўлиб, бунда суғурта қопламаси катта

ҳажмдаги бир марталик кўринишда ёки рента шаклида (аннуитетлар, пенсия) амалга оширилади. Қопламани рента кўринишида амалга оширилганда бу жараён бир неча ўн йилларни ўз ичига олиши мумкин. Мазкур сугурта турининг узоқ муддатлилиги ва заарларни тартибга солишни ўзига хослигидан келиб чиқувчи муҳим жиҳати шундаки, қопламани амалга оширишнинг барча варианatlарида жамғарувчи компонентларнинг мавжудлигидир. Шунинг учун ҳаёт сугуртаси маҳсулотларини таҳлили ва дизайнни учун инвестицион хусусиятлар ўта муҳим хисобланади. Бу майнода ҳаёт сугуртаси маҳсулотлари у ёки бу даражада молиявий инструментлар ва маблағларни турли соҳаларга инвестиция қилиш жараёнларида рақобатлаша олади.

Ҳаёт сугуртасининг узоқ муддатлилик хусусияти фойдада иштирок этишни сугурталаш, улущдош сифатидаги иштирокни сугурталаш янги сугурта маҳсулотларининг пайдо бўлишига олиб келди. Ушбу сугурта турлари дастлаб ҳаёт сугуртасида пайдо бўлган бўлса, кейинчалик ва кўп вақтлар ўтиб соғлиқни сугурталаш турларига ҳам кириб борди.

Ҳаёт сугуртаси турли мақсадларда қўлланилади, булар сифатида куйидагиларни айтиш мумкин:

-сугурталанган шахс ва унинг қарамоғидагиларнинг жорий молиявий талабларини таъминлаш, аниқроғи сугурталанган шахснинг ва оила-аъзоларининг ўртача ҳаёт даражасини таъминлашда моддий жиҳатдан қўллаб қувватлаш (майлум ёшгача етишдан сугурталашда), етим қолган болалар тарбияси учун жорий харажатлар ва бошқалар;

-сугурталанган шахс ва унинг қарамоғидагиларнинг маҳсус молиявий талабларини қондириш, шу билан бирга қарзларини тўлаш, гаров ва бошқа мажбуриятларни сугурталанувчи вафот етган ҳолатда тўлаш, ўзининг ёки фарзандларининг таълими учун тўлов ва бошқа кўзда тутилмаган, сугурталанувчининг вафот етиши билан тўланмай қолиши эҳтимоли мавжуд бўлган холатлар;

-суғурталанган шахснинг вафот этиши билан боғлиқ харажатларни қоплаш, бу ўз ичига дафн маросими билан боғлиқ харажатлар, ўлимидан олдинги даволаш харажатлари, меросни ҳуқуқий расмийлаштириш харажатлари ва унинг солик тўловлари харажатлари ва бошқа харажатлар;

-ҳамкорнинг ёки муҳим ходимнинг вафот этиши туфайли ҳосил бўладиган, бизнесни юритишнинг қўшимча харажатларини қоплаш.

Юқорида келтирилган ҳолатлар суғурталанувчининг маълум ёшга этиши ва вафот этиши билан боғлиқ барча мулкий йўқотишларини қоплайди.

Ҳаёт суғуртаси инсонларга ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг бутун комплексини ҳал этиш имконини берадиган катта ҳажмдаги суғурта кафолатлари ва инвестицион хизматларнинг тўпламини тақдим этади. Шартли равишда ушбу хизматларни 2 групга ажратиш мумкин: ижтимоий ва иқтисодий. Биринчи груп вазифаларнинг амалга оширилиши давлат ижтимоий суғуртаси ва таъминоти тизимидағи этишмовчиликларни бошқариш имконини берса, иккинчи вазифалар грухининг бажарилиши эса бир томондан шахсий даромадларнинг ошишига олиб келса, иккинчи томондан бутун молия-кредит оператсияларини амалга ошириш пайтида зарур бўлган кафолатни тақдим этади.

1.2. Мустақиллик йиллари Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ривожланиши ва ҳуқуқий асосларининг яратилиши

Мамлакатимизда мустақиллик йиллари суғурта соҳасини ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган қатор қонунчилик хужжатлари қабул қилинди. Суғурта фаолиятини тартибга солувчи дастлабки “Суғурта тўғрисида”ги Қонун 1993 йил 6 майда қабул қилинган. Кейинчалик мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишида, суғурта тизимида юз берган ўзгаришларни ҳисобга олиб янги таҳрирда “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди. 1993-2015 йиллар давомида миллий суғурта тизими фаолиятини

қонуний тартибга солиш билан боғлиқ ўнлаб қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинди ва улар мунтазам такомиллаштирилиб борилмоқда.

Суғурта фаолиятини тартибга солувчи қонунчилик ҳужжатлари ичida 2002 йилнинг 5 апрелида қабул қилинган “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги Қонун муҳим ўрин тутади. Ушбу Қонунга кўра Ўзбекистон Республикасида суғурта тизими 2 соҳага ажратилади:

1. Ҳаётни суғурта қилиш тармоғи. Бунда жисмоний шахсларнинг ҳаёти, соғлиғи, меҳнат қобилияти ва пул таъминоти билан боғлиқ манфаатлари суғурта қилинади.

2. Умумий суғурта тармоғи. Бунда шахсий, мулкий ва жавобгарликни суғурта қилиш кабиларни ўзида мужассамлаштиради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2002 йил 27 ноябрдаги 413-сонли қарори асосида “Суғурталовчилар ва суғурта брокерларининг суғурта фаолиятини лицензиялаш тўғрисида” Низом тасдиқланган. Низомда лицензия талаблари ва шартлари, лицензия олиш учун зарур бўлган ҳужжатлар, аризаларни кўриб чиқиш ва лицензия бериш ёки лицензия беришни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилиш каби масалалар ёритилган. Ушбу қарорнинг 8 бандига кўра Ҳаётни суғурта қилиш соҳасида суғурта фаолиятини амалга оширувчи лицензиат — суғурталовчи умумий суғурта соҳасида суғурта фаолиятини кўшиб олиб боришга ҳақли эмас, умумий суғуртанинг 1 ва 2-класслари бўйича фаолият бундан мустасно.

Шунингдек, мамлакатимиз суғурта компаниялари томонидан амалга ошириладиган суғурта турлари бўйича классификатор ҳам 2002 йил 27 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 413-сонли Қарорининг 1-иловаси - “Суғурталовчилар ва суғурта брокерларининг суғурта фаолиятини лицензиялаш тўғрисида”ги Низомга 1-илова сифатида суғурта фаолияти классификатори тасдиқланган.

Мазкур сұғурта фаолияти классификаторининг қабул қилиниши сұғурта компаниялари учун сұғурта фаолиятини амалға оширишда ассо ҳисобланади. Сұғурта компаниялари сұғурта фаолияти учун лицензия олишда Молия вазирлиги томонидан қўйиладиган талабларда ҳам фаолият юритмоқчи бўлган сұғурта хизматлари бўйича сұғурта шартомларидан нусха тақдим этилиши шарт ҳамда аризада сұғурта класслари номлари ҳам келтирилади. Келтирилган сұғурта турлари бўйича бошқа талаблар ҳам ўрнатилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 27 ноябрдаги “Сұғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чоратадбирлари тўғрисида”ги 413-сонли Қарорининг 1-иловаси – “Сұғурталовчилар ва сұғурта брокерларининг сұғурта фаолиятини лицензиялаш тўғрисида”ги Низом ҳақида бўлиб, унинг 1-иловасида сұғурта фаолияти классификаторининг таркиби ҳамда тармоғи келирилган.

- ҳаётни сұғурта қилиш соҳасида ихтиёрий ва мажбурий сұғурталаш бойича қўйидаги классларни ўз ичига олади:

I класс – Ҳаёт ва аннуитетлар

II класс – Никоҳ ва туғилиш

III класс – Ҳаётни узоқ муддатга сұғурта қилиш

IV класс – Соғлиқни сұғурта қилиш

- умумий сұғурта соҳасида қўйидаги классларни ўз ичига олади:

1 класс – Бахтсиз ҳодисалардан эҳтиёт шарт сұғурта қилиш

2 класс – Касаллик ҳолатларидан эҳтиёт шарт сұғурта қилиш

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2008 йил 22 апрелдаги 41-сон буйруғига мувофиқ тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 2008 йил 12 майда 1806-сон билан давлат рўйхатига олинган “Сұғурталовчилар ва қайта сұғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисида” Низом, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2008 йил 20 ноябрдаги 107-сон буйруғига биноан тасдиқланган ва Адлия вазирлигига 2008 йил 15 декабрда 1882-сон билан давлат рўйхатига олинган “Сұғурталовчиларнинг сұғурта захиралари тўғрисида”ги Низом ва бошқа шу

каби меъёрий-ҳуқуқий хужжатларда ўз ифодасини топган. Хусусан, “Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисида”ги Низомда суғурталовчининг (қайта суғурталовчининг) алоҳида таваккалчиликлар бўйича мажбуриятларининг йўл қўйиладиган энг кўп миқдори суғурта захиралари ва ўз маблағлари манбалари суммасининг 20 фоизидан ошмаслиги шарт. Масалан, суғурталовчининг суғурта захиралари ва ўз маблағлари миқдори 5,0 млрд.сўмни ташкил этади. Демак, низомга асосан суғурталовчининг алоҳида таваккалчиликлар, яъни битта суғурта шартномаси доирасида зиммасига олмоқчи бўлган мажбурияти 1,0 млрд.сўмдан ошиб кетмаслиги зарур. Агар суғурта мажбурияти миқдори 1,0 млрд.сўмдан ошиб кетса, у ҳолда суғурталовчи ошган суммани қайта суғурта қилиши шарт.

Суғурта захираларини шакллантириш бўйича талаблар ва уларни ҳисобкитоб қилиш тартиби “Суғурталовчиларнинг суғурта захиралари тўғрисида”ги Низомда қайд этилган. Суғурта захиралари ҳар бир суғурта тури бўйича шартнома бўйича суғурта товони (суғурта суммаси) тўланиши зарур бўлган валютада шакллантирилади. Суғурталовчи суғурта захирасини бухгалтерия ҳисботини тузиш пайтда ҳисбот даври ҳолатига суғурта фаолиятини амалга ошириш бўйича олинган молиявий натижани аниқлашда ҳисоблайди.

Низомга асосан ҳаётни суғурта қилиш соҳасида суғурта фаолиятини амалга оширадиган суғурталовчилар учун тўлов қобилияти маржасининг норматив миқдори бўлиб, қуйидаги миқдорларнинг энг каттаси ҳисобланади:

- суғурта фаолияти тўғрисидаги қонун хужжатларига мувофиқ суғурталовчи учун белгиланган устав капиталининг энг кам миқдори;

қуйидаги икки миқдорнинг йиғиндиси:

а) мукофотлар захирасининг 5 фоизини ҳаётни суғурта қилиш соҳаси учун тузатувчи коэффициентга кўпайтмаси;

б) умумий сұғурта соҳасининг 1 ва 2 класслари учун тузатувчи коэффициентни (мазкур Низомнинг 11-бандига мувофиқ ҳисобланган) күйидаги миқдорларнинг энг каттасига қўпайтмаси:

-ўтган ўн икки ой мобайнида умумий сұғурта соҳасининг 1 ва 2 классларига оид сұғурта (қайта сұғурта қилиш) шартномалари бўйича ҳисобланган сұғурта мукофотлари суммасидан ушбу давр мобайнида тузилган сұғурта (қайта сұғурта қилиш) шартномаларининг бекор қилиниши (шартлари ўзгариши) муносабати билан сұғурта қилдирувчиларга (қайта сұғурта қилдирувчиларга) қайтарилган сұғурта мукофотларини чегириб қолиб аниқланган миқдорнинг 20 фоизи;

-ўтган ўттиз олти ой мобайнида умумий сұғурта соҳасининг 1 ва 2 классларига оид сұғурта (қайта сұғурта қилиш) шартномалари бўйича ҳисобланган сұғурта товонлари ва ҳисбот санасига умумий сұғурта соҳасининг 1 ва 2 классларга оид хабар қилинган, лекин бартараф этилмаган заарлар захираси йифиндисининг 10 фоизи.

Сұғурталовчи (қайта сұғурталовчи) биринчи маротаба белгиланган тартибда сұғурта фаолиятини амалга ошириш учун лицензия олган вақтдан сўнг ҳисбот санасигача мос равишда ўн икки ёки ўттиз олти ойдан кам вақт ўтган бўлса, ҳисоб-китобларни амалга оширишда лицензия олинган вақтдан ҳисбот санасигача бўлган даврни ҳисоб даври сифатида қўллади.

Ушбу банднинг «б» кичик банди, агар ҳаётни сұғурта қилиш соҳасида сұғурта фаолиятини амалга оширадиган сұғурталовчи умумий сұғурта соҳасининг 1 ва 2 класслари бўйича ҳам сұғурта фаолиятини амалга оширадиган бўлса, қўлланилади.

Ҳаётни сұғурта қилиш соҳаси учун тузатувчи коэффициент қайта сұғурталовчиларнинг мукофотлар захирасидаги улуши чегириб қолинган мукофотлар захирасининг мукофотлар захирасига нисбати сифатида ҳисобланади. Ҳаёт сұғуртаси соҳаси учун тузатувчи коэффициент 0,85 дан кам бўлиши мумкин эмас. Агар ҳисоб-китоб натижасида аниқланган

катталик 0,85 дан кам бўлса, ҳисоб-китобни амалга оширишда ҳаётни суғурта қилиш соҳаси учун тузатувчи коэффициент 0,85 сифатида қабул қилинади.

Тўлов қобилияти маржасининг ҳақиқий миқдори суғурталовчи (қайта суғурталовчи) ўз маблағлари манбаларининг суммасидан қўйидаги кўрсаткичлар суммасини чегириш орқали аниқланади:

- номоддий активлар, суғурталовчи (қайта суғурталовчи) активларининг 10 фоизидан ошмаган миқдордаги суғурталовчининг (қайта суғурталовчининг) асосий фаолияти учун харид қилинган дастурий таъминот бундан мустасно (бу ҳолатда дастурий таъминот бошланғич баланс қиймати бўйича ҳисобга олинади);
- таъсисчиларнинг устав капиталига улушлар бўйича қарзи;
- мақсадли тушумлар ва келгуси давр харажатлари ва тўловлари учун захиралар;
- таъсисчилар (акциядорлар) ўртасида тақсимлаш учун мўлжалланган тақсимланмаган фойданинг қисми;
- таъсисчиларга, акциядорларга ва ходимларга берилган қарзлар, шунингдек ушбу қарзлар бўйича жамғарилган фоизлар;
- дебитор-боғлиқ шахсларнинг қарзлари;
- суғурта (қайта суғуртақилиш) шартномасида белгиланган тўлов санасидан уч ойдан кўп муддат мобайнида суғурта қилдирувчилар (қайта суғурта қилдирувчилар) томонидан тўланмаган суғурта (қайта суғурта) мукофотлари;
- берилган кафолатлар;
- солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича дебиторлик қарзлар.

Ҳаётни суғурта қилиш соҳасида суғурта фаолиятини амалга оширадиган суғурталовчининг тўлов қобилияти маржасининг етарлилиги нормативи ҳисоб-китоби мазкур Низомнинг 2-иловасига мувофиқ келтирилган шакл бўйича тақдим этилади.

“Суғурталовчиларнинг суғурта захиралари тўғрисида”ги низомда мукофотлар захираси кейинги ҳисбот даврларида рўй бериши мумкин

бўлган ҳаётни суғурта қилиш шартномалари бўйича келгусидаги тўловларни таъминлашга оид мажбуриятларни бажариш ва суғурта полисининг кафолати асосида қарз бериш учун мўлжалланган. Мукофотлар захираси куйидагилардан иборат:

- ҳаётни суғурта қилишнинг жамғарилиб борувчи турлари бўйича захира (ҲЖЗ);

- ҳаётни суғурта қилишнинг бошқа турлари (жамғарилиб борувчи турларидан ташқари) бўйича захира (ҲЗ).

Мукофотлар захираси ҳаётни суғурта қилишнинг жамғарилиб борувчи турлари бўйича захира ва ҳаётни суғурта қилишнинг бошқа турлари (жамғарилиб борувчи турларидан ташқари) бўйича захирани қўшиш йўли билан аниқланади.

Ҳаётни суғурта қилишнинг жамғарилиб борувчи турлари бўйича захира суғурта шартномасининг амал қилиш муддати тўлиқ тугагунга қадар ёки суғурта ҳодисаси юз бергунга қадар базавий суғурта мукофотининг 92 фоизидан ва уни жойлаштиришдан (унга ҳисобланган фоизлардан) олинадиган инвестиция даромадининг 50 фоизидан кам бўлмаган ҳажмда ҳар бир суғурта шартномаси бўйича ҳисобланади. Бунда ҲЖЗнинг олинган ҳажми суғурта шартномаси билан белгиланган қайтариб сотиб олиш суммасидан (суғурта шартномасини муддатидан олдин бекор қилинганда кафолатланган) кам бўлмаслиги лозим.

Умумий ҳолда ҲЖЗ ҳар бир суғурта шартномаси бўйича ҳисобланган ҲЖЗларни қўшиш йўли билан аниқланади.

Ҳаётни суғурта қилишнинг бошқа турлари (жамғарилиб борувчи турларидан ташқари) бўйича захира ҳар бир суғурта шартномаси бўйича «про рата temporis» ёки «1/24» усули билан ҳисобланади.

Умумий ҳолда ҲЗ ҳар бир суғурта шартномаси бўйича ҳисобланган ҲЗларни қўшиш йўли билан аниқланади.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2008 йил 11 июлдаги 77-сонли, Давлат солиқ қўмитасининг 2008-3-сонли ва Монополиядан

чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитасининг 2008 йил 26 июндаги 13-сон қарорлари билан тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 2008 йил 15 августда 1842-сон билан рўйхатга олинган “Суғурта фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлиги учун суғурталовчиларга жарима санкцияларини қўллаш тартиби тўғрисидаги Низом”да суғурталовчиларга суғурта фаолияти тўғрисидаги қонунчилик ҳужжатларини бузганлик учун жарима санкциялари қўллаш тартиби белгиланган. Мазкур Низом Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 21 майдаги ПҚ-872-сонли “Суғурта хизматлари бозорини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ ишлаб чиқилган. Мазкур Низомга мувофиқ суғурта фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлиги учун суғурталовчиларга жарима санкцияларини қўллаш тўғрисидаги қарорлар суғурта фаолиятини тартибга солувчи ва назорат қилувчи маҳсус ваколатли давлат органи - Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан қабул қилинади. Суғурта фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, суғурталовчилар томонидан бузилганлиги учун уларга суғурта фаолияти тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ суғурталовчи учун белгиланган устав капитали энг кам миқдорининг 0,1 фоиз миқдоригача жарима солинади.

1-жадвал

Суғуртачилар учун устав капиталининг энг оз МИҚДОРЛАРИ⁵

(эквиваленти минг евро)

Суғурта фаолияти турлари	2012 йил 1 июлдан	2014 йил 1 июлдан
Умумий суғурта соҳасида	1 125,0	1 500,0
Ҳаётни суғурталаш соҳасида	1 500,0	2 000,0
Мажбурий суғурталаш бўйича	2 250,0	3 000,0
Фақат қайта суғурталаш бўйича	5 000,0	6 000,0

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 31 майдаги ПҚ-1544-сонли қарорига илова

Ҳаётни узоқ муддатга сұғурталашни ривожлантириш ва аҳолининг ҳимояланганлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Хукумати томонидан қўшимча солиқ имтиёzlари ҳам тақдим этилган:

-юридик шахсларнинг фойдасидан олинадиган солиқлар бўйича имтиёzlар: юридик шахслар томонидан ҳаётни узоқ муддатга сұғурталаш учун тўланадиган сұғурта мукофотлари бошқа харажатлар сирасига киради (ЎЗРСК145-моддасининг 33-банди);

-юридик шахсларнинг ҳаётни узоқ муддатга сұғурталаш харажатлари жисмоний шахсларнинг даромадлари сирасига кирмайди (ЎЗР СК 172 ва 307 моддалари);

-жисмоний шахсларнинг даромадидан олинадиган солиқлар бўйича имтиёzlар: узоқ муддатга сұғурталаш учун сұғурта мукофотларини тўлашга йўналтирилган жисмоний шахсларнинг иш ҳақи ва бошқа даромадлари солиқка тортилмайди (даромад солигига тортилмайди, ЎзР СК 179-моддасининг 28-банди).

Сұғурта соҳаси жадал суръатлар билан ривожланаётган иқтисодиёт тармоқларидан бири бўлиб ҳисобланади. Шубҳасиз, қабул қилинаётган барча қарорлар ва ислоҳатлар мамлакатимизда сұғурта соҳасига давлат миқёсда берилаётган юксак эътибордан далолат беради.

II БОБ. Ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш тенденциялари таҳлили

2.1. “O‘zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси ва унинг фаолият йўналишлари

Маълумки, инсон учун энг қадрли нарса бу – унинг ҳаёти ва саломатлигидир. Инсон турмушининг осойишталиги бевосита жамият фаровонлиги билан боғлиқ. Бугунги кунда Республикаизда ҳаёт сұғуртаси билан шуғулланувчи компаниялар “O‘zbekinvest Hayot”, “Alfa Life” ва “Temiryo’l Life” сұғурта компанияларидир.

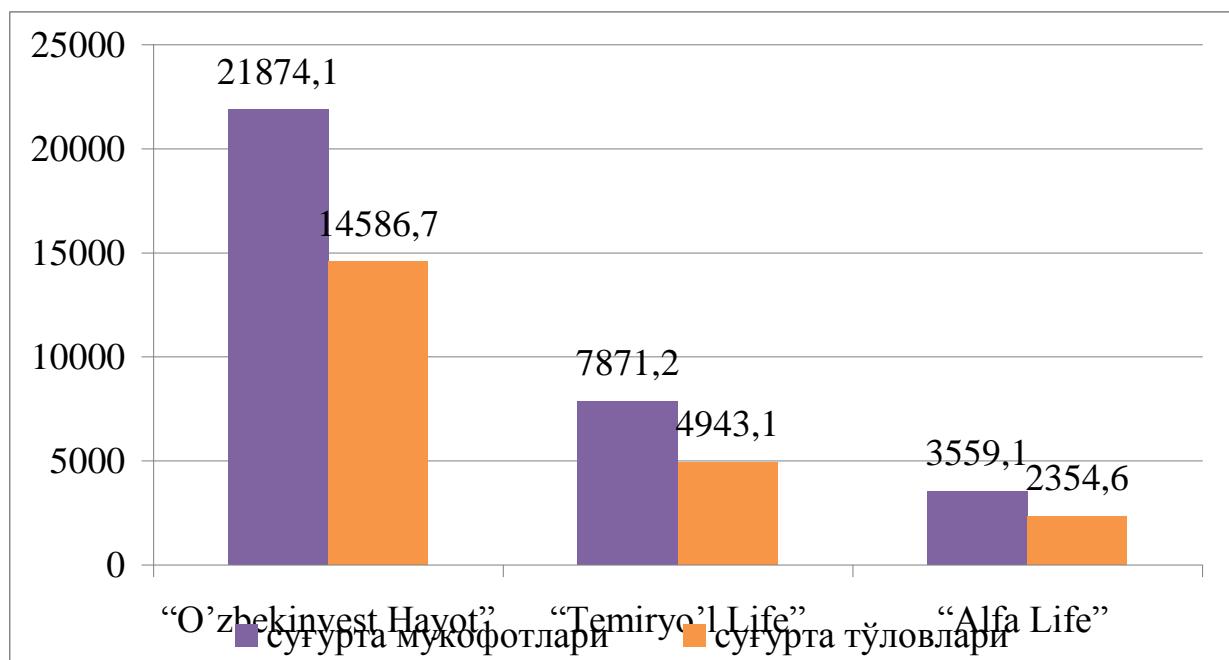
2-жадвал

2015 йилда Ҳаёт сұғурта компаниялари томонидан түпленган сұғурта мукофотлари ва сұғурта тўловлари⁶

T/r	Сұғурта ташкилотлари номланиши	Сұғурта мукофотлари	Ўзгариши %да	Сұғурта тўловлари	Ўзгариши %да
1	“O‘zbekinvest Hayot” SHXJ SK	21874.1	132.9	14586.7	155.9
2	“Temiryo’l Life” MCHJ QK	7871.2	292.4	4943.1	806.8
3	“Alfa Life” SHXJ ST	3559.1	151.3	2354.6	212.9

“O‘zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилувчи ижтимоий тоифадаги ҳаёт ва саломатлик сұғуртаси кутилмаган ёки олдиндан маълум харажатларнинг юзага келиши хатарини камайтиришга имкон бериб, ҳар қандай вазиятда ҳаёт даржасининг сақланиши учун шароитлар яратади.

⁶www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги сайти.

“O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси 2003 йилда “O’zbekinvest” экспорт-импорт миллий суғурта компаниясининг шўба корхонаси шаклида ташкил этилган. Компания Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 2003 йил 22 декабрда 9-рақам остида рўйхатга олинган. Ҳаётни суғурта қилиш соҳасида (I-IV класслар) ва умумий суғурта соҳасида (1-2 класслар) иҳтиёрий суғурталашни амалга ошириш ҳуқуқини берувчи СФ 00030-сонли лицензия Компанияга Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 2004 йил 13 феврал куни берилган. Ташкил этилганда 500 млн.сўм миқдорида шакиллантирилган устав жамғармаси 2007 йилда 1 300,0 минг АҚШ доллари эквивалентига етказилди.

Компания 2009 йил 29 сентябрда ҳаётни суғурта қилиш соҳасида (I-IV класслар) ва умумий суғурта соҳасида (1-2 класслар) иҳтиёрий ва мажбурий суғурталашни амалга ошириш ҳуқуқини берувчи СФ 00127-сонли лицензияни олди.

2009 йилнинг ноябр ойида таъсисчилар таркиби «Kafolat» Давлат аксиядорлик суғурта компанияси кириши билан кенгайтирилгандан кейин Компания 1 500,0 минг евро эквивалентигача оширилган устав жамғармаси билан Хўжалик жамияти шаклидаги “O’zbekinvest Hayot” шўба суғурта

компанияси деб номланди (улушлар “O’zbekinvest” ЭИМСК да 82,95% ва «Kafolat» ДАСК да 17,05% микдорида тақсимланди). Шу муносабат билан ҳаётни суғурта қилиш соҳасида суғуртанинг мажбурий турларини амалга ошириш ҳуқуқини берувчи СФ 00131-сонли янгиланган лицензия олинди.

Лицензия қуйидагилар бўйича фаолият кўрсатиш ҳуқуқини беради:

-ҳаётни суғурта қилиш соҳасида ихтиёрий ва мажбурий суғурталаш бойича қуйидаги классларни ўз ичига олади:

I класс – Ҳаёт ва аннуитетлар

II класс – Никоҳ ва туғилиш

III класс – Ҳаётни узоқ муддатга суғурта қилиш

IV класс – Соғлиқни суғурта қилиш

- умумий суғурта соҳасида қуйидаги классларни ўз ичига олади:

1 класс – Бахтсиз ҳодисалардан эҳтиёт шарт суғурта қилиш

2 класс – Касаллик ҳолатларидан эҳтиёт шарт суғурта қилиш

2010 йилнинг 2 ярим йиллигида таъсисчиларнинг қарорига биноан устав жамғармаси 2 000,0 минг еврогача оширилди (“O’zbekinvest” ЭИМСК улушкини – 80% ва «Kafolat» улушкини - 20% микдорида тақсимлаган ҳолда).

2012 йил 1 июл ҳолатига кўра Компания устав жамғармаси 2 250,0 минг евро эквивалентига етказилди. Бу Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 31 майдаги “Суғурталовчиларнинг молиявий барқарорлигини янада ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 1544-сонли қарорининг ижросини таъминлаш мақсадида амалга оширилди. Шундан сўнг таъсисчиларнинг улушлари қуийидаги таъқсимланди: “O’zbekinvest” ЭИМСК - 82,22%, “Кафолат” ДАСК - 17,78%.

Молиявий барқарорликни ва тўлов қобилиятини ошириш бўйича навбатдаги ўзгаришлар 2012 йилнинг ноябр ойида амалга оширилиб, қонунчилик талабларини ижросини таъминлаш учун таъсисчиларнинг умумий йигилиши баёни асосида “O’zbekinvest Hayot” суғурта компаниясининг устав жамғармаси 3 000,0 минг евро эквивалентига етказилди.

Компаниянинг юридик манзили ўзгаргани учун, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан 2013 йил 7 январ куни ҳаётни суғурта қилиш соҳасида (I-IV класслар) ва умумий суғурта соҳасида (1-2 класслар) ихтиёрий ва мажбурий суғурталашни амалга ошириш хуқукини берадиган СФ 00178-сонли литсензия берилди.

“O‘zbekinvest Hayot” суғурта компанияси ҳаётни суғурта қилиш соҳасида мажбурий суғуртани амалга ошириш хуқукини биринчи бўлиб (хусусан, “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонунга мувофиқ анниует суғуртаси шартномаларини тузиш бўйича) олган суғурта компаниясидир.

“O‘zbekinvest Hayot” суғурта компанияси суғуртага қабул қилинаётган қалтисликлар бўйича тўлиқ мажбурият олиб бора олиши миллий шкала (Саипро) бўйича «УзА+» молиявий барқарорлик рейтинги (жуда юқори молиявий барқарорлик) берилганлигига ҳам ўз тасдигини топган.

2014 йил август ойида Компаниянинг иш фаолияти бўйича 2013 йил якунларига кўра, таъсисчиларнинг қарорига асосан ва молиявий барқарорликни ва тўлов қобилиятини ошириш мақсадида компания даромадининг бир қисми Компания Устав жамғармаси оширишга қаратилди. Бунинг натижасида устав жамғармаси 3 074,90 евро эквивалентига этказилди.

2015 йилнинг 14 апрелида “O‘zbekinvest Hayot” суғурта компанияси молиявий барқарорлигини яхшилаш мақсадида Компания таъсисчилари томонидан Компания Устав капиталини ошириш тўғрисидаги навбатдаги қарори қабул қилинди. Шу муносабат билан таъсисчилар томонидан Компания устав капиталини ошириш мақсадида маблағ ажратилди, ҳамда Компаниянинг 2014 йил фаолиятидан олган соф фойдаси ҳам Компания устав капиталини оширишга йўналтирилди. 2015 йи 22 апрел ҳолатига “O‘zbekinvest Hayot”суғурта компаниясининг шакллантирилган устав капитали 4 000,0 минг евро эквивалентига этказилди.

“O‘zbekinvest Hayot” сугурта компанияси Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлган жисмоний ва юридик шахслар хорижий шахслар ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ҳаёт ва соғлиғини сугурта қилиш хизматларини тақдим этиш мақсадида ташкил этилган. Компаниянинг асосий вазифалари қуйидагилар:

-ҳаётни сугурта қилиш соҳасида ва умумий сугурта соҳасининг 1-2 классларида сугурта хизматларини тақдим этиш;

-тегишли сугурта маҳсулотларини тақдим этиш орқали Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг кенг қатламларини ижтимоий ҳимоя қилиш омилларини ривожлантириш;

-ҳаёт ва соғлиқни сугурталашнинг халқаро андозаларини амалиётга тадбик этиш;

-халқаро, хорижий, миллий, шўба ва хорижий, давлат ва хусусий сугурта ташкилоткари билан ҳамкорликни ривожлантириш;

-сугурта хизматларини Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатларига мувофиқ тақдим этиш.

Бундан ташқари компания ўз сугурта портфелининг мувозанатини таъминлаш ва молиявий барқарорликни кучайтиришга қаратилган қўшимча чораларни қўриш мақсадида етакчи миллий ва хорижий қайта сугурта компаниялари билан биргаликда қайта сугурта ишларини фаол амалга ошироқда. Компания бугунги кунда ҳаётни узоқ муддатга сугурталаш бўйича бир қатор сугурта маҳсулотларини ишлаб чиқкан:

1. Бонус тўловли ҳаётни узоқ муддатга сугурталаш – узоқ муддатга сугурта ҳимоясини таъминлашга қаратилган унификатсия қилинган дастурдир. Бонус тўловли ҳаёт сугуртасининг асосий моҳияти ҳаётни сугурталаш билан бирга маблағларни жамғариш имкониятини яратишдан ва молиявий барқарор келажакни таъминлашдан иборат. Бунда сугурта шартномаси 13 ойдан 20 йилгача бўлган муддатларга тузилади ҳамда сугурта пули миқдори сугурталанувчи томонидан танлангандан кейин сугурта компанияси сугурта мукофотини ҳисоблаб беради. Сугурта

мукофотининг миқдори сұғурталанган шахснинг ёши, сұғурта муддати ва сұғурта бадаларини тұлаш тартибига боғлиқ. Бадаллар түлови бир вақтнинг ўзіда тұлық, йиллик, ярим йилда бир маротаба, ҳар чоракда ёки ҳар ойда амалга оширилиши мүмкін.

Сұғурта пули сұғурталанган шахс шартнома муддати тугагунча яшаганда, сұғурталанган шахс вафот этган ҳолатларда тұлаб берилади. Мазкур сұғурта турида сұғурталанган шахснинг ёши – 18 дан 60 гача, шартнома муддати тугаши санасида 65 ёшдан катта бўлмаслиги керак. Корпаратив мижозлар учун уларнинг ходимлари фойдасига мўлжалланган мазкур дастур ходимларнинг меҳнат унумдорлигини оширишга, касбий улғайиш ва лавозимларини кўтарилишига ҳамда ҳисобот даври якунлари бўйича сезиларли даражада моддий рағбатлантиришнинг самарали механизми бўлиб хизмат қиласи.

2. Таълим олиш учун ҳаётни узок муддатга сұғурталаш. Сұғуртанинг мазкур тури юзага келиши мүмкін бўлган ҳар қндай ҳолатдан қатъий назар сұғурталанган шахснинг фарзанди ўқиши даргоҳига кираётганда молиявий маблағлар билан таъминлаш масаласини ҳал этиш имконини беради. Сұғурта муддати мобайнида ишончли сұғурта ҳимояси билан таъминлаб, оила боқувчисидан айрилганда ҳам фарзанд ўқишига кираётганда келишилган пулларни олади ва керакли маблағлар билан таъминланган бўлади. Бунда сұғурта шартномаси 13 ойдан 20 йилгача тузилади ва сұғурта пули миқдори сұғурталанувчи томонидан танланғандан кейин сұғурта компанияси сұғурта мукофотини ҳисоблаб беради. Сұғурта мукофотининг миқдори сұғурталанган шахснинг ёши, сұғурта муддати ва сұғурта бадаларини тұлаш тартибига боғлиқ. Бадаллар түлови бир вақтнинг ўзіда тұлық, йиллик, ярим йилда бир маротаба, ҳар чоракда ёки ҳар ойда амалга оширилиши мүмкін. Сұғурта қопламалари фарзанд ўқиши даргоҳига қабул қилинганда (ОЎЮ, касб-хунар коллежи, академик лицей, мактаб), фарзанд сұғурта полисида кўрсатилган ёшга тўлганда (агар белгиланган муддатда ўқишига кира олмаса) ҳоллатларда тұлаб берилади.

Таълим олиш учун ҳаётни узок муддатга сұғурталашда ота-оналар учун қўшимча ҳимоя сифатида сұғурта муддати мобайнида ота ёки она ҳалок бўлиб, келишилган бадални тўлай олмаса ҳам сұғурта компанияси ота-она тўлаши керак бўлган маблағни (бонусиз) тўлаб беради ҳамда ота-онаниг ёши – 18 дан 60 гача, шартнома муддати тугаши санасида 65 ёшдан катта бўлмаслиги керак.

3. Никоҳ учун ҳаётни узок муддатга сұғурталашда ҳар қандай кутилмаган ҳодиса юз беришидан қатъий назар фарзандингиз (ёки ўзингиз) никоҳ қуриши пайтида молиявий маблағлар билан таъминлаш масаласини ҳал этиш имконини беради. Сұғурта муддати мобайнида ишончли сұғурта ҳимояси билан таъминлаб, оила бокувчисидан айрилганда ҳам фарзанд никоҳ қураётганда келишилган пулларни олади ва керакли маблағлар билан таъминланади. Сұғурта пули миқдори сұғурталанувчи томонидан танлангандан кейин сұғурта компанияси сұғурта мукофотини ҳисоблаб беради. Сұғурта мукофотининг миқдори сұғурталанган шахснинг ёши, сұғурта муддати ва сұғурта бадалларини тўлаш тартибига боғлик. Сұғурта пули фарзанд никоҳ қурганда, фарзанд сұғурта полисида кўрсатилган ёшга тўлган (агар белгиланган муддатда никоҳ қурмаса) ҳолатларда тўлаб берилади, сұғурта пули миқдори барча тўланган бадаллар ва компаниянинг қўшимча бонуси йиғиндисига teng бўлади.

4. Ҳаётни сұғурталаш – оила ўз бокувчинини йўқотганлигини муносабати билан дуч келиши мумкин бўлган молиявий қийинчиликлардан яқинларимизни ҳимоялаш имконини берувчи дастурдир. Сұғурталанган шахс вафот этган тақдирда сұғурта компанияси наф оловчиларга бундай оғир ва кутилмаган ҳолатларда одатдагидан кўра қўпроқ зарур бўладиган сұғурта пулинини тўлаб беради. Корпоратив мижозлар учун уларнинг ходимлари фойдасига мўлжалланган мазкур дастур ходимларни ва уларнинг оилаларини ижтимоий ҳимоясини таъминлашнинг самарали механизми бўлиб, ходимларнинг ўз ишларига бўлган иштиёқларини оширади ва қўшимча рафбат бўлиб хизмат қиласди.

5. Аннуитет сұғуртаси. Ушбу сұғурта тури Ўзбекистон Республикасининг 2009 ийил 16 апреддаги “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий сұғуртаси түғрисида”ги ЎРҚ-210-сонли қонунига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий сұғурта қилиш түғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунини жориий этиш чоратадбирлари түғрисидаги 177-сонли қарорига ҳамда Ўзбекистон Республикасининг 2005 ийил 11 февралдаги “Меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ равища ҳодимларга этказилган шикастлар, касбий касалликлар ёки соғлиғига бошқа заарларни қоплаш қоидалари”га мувофиқ амалга оширилади.

Амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ мажбурий сұғурта шартномаси бўйича жабрланувчи ёки заарни қопланишига ҳақли шахснинг заарлари бир ийилдан ортиқ муддатда қопланиши белгиланган ҳолларда Иш берувчи унинг ҳисоб рақамига пул маблағлари келиб тушган кундан эътиборан етти иш куни ичидаги аннуитет шартномасини тузиши шарт.

Аннуитет шартномаси бўйича сұғурта компанияси аннуитет шартномасида келишилган тўлов учун (сұғурта мукофоти) сұғурта пули чегарасида бир йилдан ортиқ муддатга жориий тўловлар кўринишида сұғурта қопламасини қуийидагича тегишли шахсга тўлайди:

- меҳнат жароҳатини олиш билан боғлиқ равища унинг соғлиқига этказилган зарар, иш вазифаларини бажариш билан боғлиқ касб касаллиги учун жабрланувчига;

- иш вазифаларини бажариш билан боғлиқ равища ҳодим вафот этганда сұғурта қопламасини олишга ҳақли наф олувчига.

Аннуитет шартномасининг асосиий шартлари:

1. Аннуитет шартномаси жабрланувчи меҳнатга лаёқатини ёқотган маълум муддатга ёки наф олувчи бокувчи-ҳодимнинг вафот этиши муносабати билан қоплама олишга ҳаққи бўлган муддатга тузилади.

2. Суғурта мукофотининг тўлови бутун суғурта муддати учун Иш берувчи томонидан бир вақтнинг ўзида тўлиқ амалга оширилади.

3. Суғурта қопламасининг миқдори иш ҳақининг миқдорига боғлиқ.

Вафот бўлган шаҳснинг улуши ва унинг қарамоғида бўлган, лекин зарарни қопланишига ҳақли бўлмаган меҳнатга лаёқатли шаҳсларнинг улушкини чегириб қолган ҳолда ўртacha ойлик иш ҳақи миқдоридаги ойлик тўловлар.

Аннуитет шартномаси бўйича суғурта қопламаси жабрланувчининг меҳнатдаги жароҳатгача бўлган ўртacha ойлик иш ҳақининг меҳнат қобилиятини йўқотиш ёки касб касаллиги даражасига мос фоизларидаги ойлик тўловлар бўйича тўлаб берилади.

2.2. Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашнинг ҳозирги холати ва таҳлили

Бугунги кунда суғурта компанияларининг ишончлилигининг муҳим кўрсаткичларидан бири бу унинг суғурталанганлардан келиб тушаётган талабларни ўз вақтида ва тўлиқ бажариш қобилиятига эга бўлишидир. Бу, айниқса, шахсий суғурта бўйича хизмат кўрсатадиган компаниялар ишида жуда муҳимдир. Шахсий, ҳаёт ва соғлиқни суғурталашга ихтисослашган “O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси ҳам суғурта эътиrozларига катта эътибор қаратмоқда.

“O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси 2016 йилнинг 1-чорагида амалга оширилган суғурта тўловларнинг ҳажми 5,06 млрд.сўмни ташкил этди ва бу 2015 йилнинг шу давридан 136,8 фоизга кўп бўлди. Ҳисобот даврида келиб тушган аризаларнинг сони 1,73 тадан ошди, шулардан қарийб 1,7 мингтаси ҳал этилди. Колган аризалар кўриб чиқилмоқда.

Компания томонидан амалга оширилган тўловлардан, унинг ихтисослашувига мос ҳолда, 92 фоиздан ортиғи ихтиёрий турларга тўғри келади. Ўз навбатида, ҳаётни ихтиёрий суғурталаш шартномалари бўйича тўловларнинг улуши умумий тўловларнинг 91 фоизини ташкил этди.

Ҳисобот даврида Ўзбекистон Республикасининг “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий сұғурта қилиш түғрисида”ги қонунини амалга ошириш доирасида амалга оширилган тұловлар ҳажми умумий қийматнинг 8 фоизини ташкил этди. Күриб чиқилаётган даврда амалга оширилган тұловларнинг келиб тушган сұғурта мукофотларига нисбатан улуши 79,1 фоизни ташкил этган. Буни эса унинг сұғурта портфелида ҳам, келиб тушаётган сұғурта эътиrozларида, узоқ муддатли шартномаларда ҳам устунлиги билан изоҳлаш мүмкін. Компания филиал тармоғи фаолиятини ривожлантириш бўйича ишлар доирасида, айтиш лозимки, ҳисобот йилида ҳудудий филиаллар томонидан амалга оширилган тұловларнинг улуши умумий ҳажмнинг ярмилан кўпини ташкил этди.

Жорий йилнинг I чораги якунларига кўра, юридик ва жисмоний шахслар томонидан “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компаниясидан олинган сұғурта мукофотларининг қиймати 6,4 млрд. сўмдан ошиб, 2015 йилнинг шу даврига нисбатан 134 фоизга ўсишни таъминлади. Күриб чиқилаётган даврдаги амалда бўлган ҳаёт ва соғлиқни сұғурталаш шартномалари бўйича сұғурта мажбуриятлари ҳажми 280,9 млрд. сўмдан ошди ва ўтган йилга нисбатан 21,1 фоизга кўпайди.

“O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси сұғурта портфели тузилмасида мукофотларнинг асосий улуши (98 фоиздан кўпи), компания ихтисослигига кўра, ҳаётни сұғурталаш соҳасига, шу жумладан, мажбурий турларига тўғри келди. Ўз навбатида, ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашнинг ихтиёрий турларининг улуши сұғурта мукофотлари умумий йиғимида 79 фоиздан ошди ва ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 54 фоизга ўсди.

Компания фаолиятининг хусусиятини ҳисобга олиб, филиал тармоғининг ривожланиши ҳам мухим йўналишлардан бири ҳисобланади. Ўтган даврда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компаниясининг сұғурта мукофотлари умумий йиғиндисида ҳудудий филиалларнинг улуши 68,2 фоизини ташкил этди, 2015 йилнинг I чорагида бу кўрсаткич 62 фоиз даражасида бўлган эди.

3-жадвал

2015 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан түпнан суғурта мұкофотлари⁷

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта мұкофотлари суммаси (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий сұғурта бўйича	15,8
2	Аннуитетлар бўйича	5,2
3	Бошқа сұғурта турлари бўйича (умумий сұғурта тармоғининг 1,2-класслари)	0,8
ЖАМИ:		21,8

Компания фаолиятини янада ривожлантириш амалдаги маҳсулотларни такомиллаштириш ва янгиларини ишлаб чиқиш, истеъмолчиларнинг афзал кўрган жиҳатларни кузатиш, сұғурта эътиrozларини мувофиқлаштириш сифатини ошириш ва кўрсатиладиган хизматларга кўзланган аудиториянинг турли тоифаларига йўл очиб бериш учун агентлик тармоғини кенгайтиришни тақозо этади.

2015 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан ийғилган жами сұғурта мұкофотлари суммаси 21,9 млрд. сўмни ташкил этди.

4-жадвал

2015 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тузилган сұғурта шартномалари ва олинган мажбуриятлар ҳажми⁸

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта шартномалари сони (дона)	Мажбуриятлар (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий сұғурта	2940	31,0
2	Мажбурий сұғурта	81	5,0
ЖАМИ:		3021	36,0

⁷“Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

⁸ “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

2015 йилда “O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси томонидан тўлаб берилган суғурта қопламалари ҳажми⁹

т/р	Суғурта турлари	Суғурта қопламалари (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий суғурта	12,850
2	Мажбурий суғурта	1,350
ЖАМИ:		14,2

Демак, суғурта мукофотларининг ўсиш прогнози 2014 йилга нисбатан 140 фоиз деб белгиланган ҳолатда амалдаги ўсиш 133 фоиз (21,8 млрд.сўмдан зиёд)ни ташкил этди. Амалга оширилган суғурта тўловлари ҳажми 14,2 млрд.сўмдан ошди. Бу 2014 йилнинг шу даврига нисбатан 155,9 фоиз ўсишни ташкил этди. 2015 йилда инвестициялар ҳажмининг ўсиши 146 фоиз, активларнинг ўсиши эса 141,6 фоизга teng бўлди.

Суғурта мукофотларининг умумий ҳажмида филиал тармоқларининг улуши 65 фоиз бўлиб (ўсиш 117 фоиз), умумий амалга оширилган суғурта тўловларида эса 43 фоиз (ўсиш 126 фоиз)ни ташкил этди.

“Кексаларни эъзозлаш йили” Давлат дастури доирасида амалга оширилган имтиёзли хизматлар бўйича олинган мажбуриятларнинг қиймати 364,5 млн.сўмни, суғурта тўловлари қиймати эса 3,35 млн.сўмни ташкил этди (амалдаги шартномалар бўйича 2016 йилдаги тўловлар прогнози 300 млн.сўм бўлган ҳолатда).

Ўтган йилда Компаниянинг агентлик тармоғи 57 та агентга қўпайди, бу билан суғурта агентларининг сони (жисмоний ва юридик шахслар) реестр бўйича 138 тага етди. 2015 йилда суғурта агентлари воситачилигида тузилган суғурта шартномалари бўйича тушумларнинг улуши умумий ҳажмнинг 38,53 фоизини ташкил этди.

⁹“Ўзбекинвест Ҳаёт” суғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

Шунингдек, компания томонидан сұғуртасының фаолияти түрлесидеги маълумотларнинг очиқлигини ошириш, сұғурта хизматларини амалга оширишда ахборот технологияларини қўллашни кенгайтириш зарурати, сұғурта хизматларининг хусусиятлари ҳамда сұғурта эътиrozларини қўриб чиқиши тартиби түрлесидеги ахборот бериш ва тушунтириш ишларини кучайтирилмоқда. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикасининг “Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш түрлесидеги” қонуни талабларига риоя қилиш мақсадида амалга оширилаётган сұғурта оператсиялари устидан назорат кучайтирилмоқда.

Компания томонидан 2016 йил учун тушумлар йиғими бўйича прогноз камидаги 2015 йилда қўлга эришилган ўсиш даражасида, шу жумладан, аҳоли ўртасида ҳаётни узоқ муддатли сұғурта қилишнинг янги турларини кенг тадбик этиш орқали бажариш белгиланди.

5-жадвал

2014 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тўпланган сұғурта мукофотлари¹⁰

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта мукофотлари суммаси (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий сұғурта бўйича	10,8
2	Аннуитетлар буйича	4,0
3	Бошқа сұғурта турлари бўйича (умумий сұғурта тармоғининг 1,2-класслари)	1,7
ЖАМИ:		16,5

2014 йил учун “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси ҳаёт ва саломатлик сұғуртаси бўйича ихтисослаштирилган хизматларни тақдим этиш орқали, асосий кўрсаткичларнинг жадал суръатларда ўсиши таъминланган.

---

¹⁰“Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

Шу тариқа, 2014 йил якунларига кўра, сұғурта мукофотлари ҳажмининг амалдаги ўсиши 2013 йилнинг мос даврига нисбатан деярли 46 фоизга етди.

Демак, келтирилган жадвал натижалари маълумотларига асосланган ҳолда шуни айтиш мумкинки 2014 йилда сұғурта мукофотлари 16,5 млрд.сўмдан зиёдни ташкил этган. Амалга оширилган сұғурта тўловлари ҳажми 16,4 млрд.сўм ташкил қиласини кўришимиз мумкин. Сұғурта мукофотларининг ўсиш суръати компания томонидан тузилаётган сұғурта шартномалари бўйича қабул қилинган мажбуриятлар ҳажмининг ҳам ошишига сабаб бўлмоқда. 2014 йилда “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тузилган сұғурта шартномалари жами 1490 та бўлган бўлса, олинган мажбуриятлар ҳажми эса 18,0 млрд.сўмни ташкил қиласини кўришимиз мумкин.

6-жадвал

2014 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тузилган сұғурта шартномалари ва олинган мажбуриятлар ҳажми¹¹

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта шартномалари сони (дона)	Мажбуриятлар (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий сұғурта	1490	14,0
2	Мажбурий сұғурта	81	4,0
ЖАМИ:		1571	18,0

7-жадвал

2014 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тўлаб берилган сұғурта қопламалари ҳажми¹²

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта қопламалари (млрд. сўм)
1	Ихтиёрий сұғурта	7,4
2	Мажбурий сұғурта	9,0
ЖАМИ:		16,4

¹¹ “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

¹² “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланди

8-жадвал

2013 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан түппланған сұғурта мұкофотлари¹³

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта мұкофотлари суммасы (млрд. сүм)
1	Ихтиёрий сұғурта бүйича	6,6
2	Аннуитетлар бүйича	2,0
3	Бошқа сұғурта турлари бүйича (умумий сұғурта тармоғининг 1,2-класслари)	2,2
ЖАМИ:		10,8

9-жадвал

2013 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тузилған сұғурта шартномалари ва олинған мажбуриятлар ҳажми¹⁴

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта шартномалари сони (дона)	Мажбуриятлар (млрд. сүм)
1	Ихтиёрий сұғурта	815	9,0
2	Мажбурий сұғурта	62	2,0
ЖАМИ:		877	11,0

10-жадвал

2013 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан түлаб берилған сұғурта қопламалари ҳажми¹⁵

т/р	Сұғурта турлари	Сұғурта қопламалари (млрд. сүм)
1	Ихтиёрий сұғурта	4,7
2	Мажбурий сұғурта	0,55
ЖАМИ:		5,2

¹³ “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилған маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланды

¹⁴ “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилған маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланды

¹⁵ “Ўзбекинвест Ҳаёт” сұғурта компанияси томонидан тақдим этилған маълумотлар асосида муаллиф томонидан тайёрланды

Юқорида келтирилган жадвал маълумотларига асосланган ҳолда шуни айтиш мумкинки, 2013 йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан түппланган сұғурта мукофотлари жами 10,8 млрд.сўмни ташкил қилиб, бундан ихтиёрий сұғурта бўйича 6,6 млрд.сўмни, аннуитетлар бўйича 2,0 млрд.сўмни, бошқа сұғурта турлари бўйича (умумий сұғурта тармоғининг 1,2-класлари) эса 2,2 млрд.сўмни ташкил этган. 2013йилда “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тузилган сұғурта шартномалари ҳажми ихтиёрий ва мажбурий сұғурта тури бўйича жами 877 тани ташкил этган бўлса, олинган мажбуриятлар ҳажми эса 11,0 млрд.сўмни ташкил қилган. “O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан 2013 йилда тўлаб берилган сұғурта қопламалари ҳажми ихтиёрий ва мажбурий сұғурта тури бўйича жами 5,2 млрд. сўмни ташкил этганини кўришимиз мумкин.

Якуний хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки “O’zbekinvest Hayot” сұғурта бозорида ҳаёт сұғуртаси бўйича юқори натижа ва кўрсаткичларга эришди. Жумладан, сұғурта мукофотларини тўплаш, юридик ва жисмоний шахслар билан сұғурта шартномаларини тузиш олинган мажбуриятлар доирасида сұғурта қопламаларини тўлаб беришда фаол иштирок этиб келаётганини кўришимиз мумкин.

III БОБ. Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари

3.1. Ривожланган мамлакатларда ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашни амалга оширилиши

Ўзбекистон ҳаёт сұғурта бозорининг истиқболларини аниклашдан олдин бир неча юзйиллардан бери шаклланиб, ривожланиб келаётган ривожланган мамлакатлар сұғурта фаолияти тажрибаларини ўрганиб чикиш муҳимдир.

Мустақил давлатимиз сұғурта тармоғи ёш ва энди шакланаётган тармоқдардан эканига қарамай, кисқа давр ичидә ривожланиш оқимига кириб олди. Албатта, ўзривожланиш йўлига эга бўлиш ва келгусида барқарор ривожланиш учун кўп йиллик тарихига эга жаҳон сұғурта амалиётига мурожаат қилинади.

Иқтисодий тараққий этган давлатларда сұғурта кундалик ҳаётнинг ажralmas бир қисмига айланганлнгнни алохидаги қайд этиш лозим. Бугунги кунда АҚШ, Япония ва Европа Иттифоқи давлатларида кўпчилик фуқаролари фақат ўз ҳаётларинигина эмас, балки бугун мол-мулкини, фарзандларининг ҳаётини тўлиқ сұғурталагани айни ҳақиқатдир. Бу бежиз эмас, албатта. Улар сұғуртани “тинч ҳаёт кечириш учун тўлов” деб талқин этадилар. Бу ўринда мазкур давлатларда сұғурта муносабатлари бир неча ўн ва ҳатто юз йиллардан бери ривожланиб келаётганига эътиборни қаратиш лозим.

Сұғуртанинг тарих давомида шаклланиб келган ва бугунги кундаги аҳамияти нафақат кўзда тутилмаган заарларни қоплаш балки шу билан бирга жамият қўйидаги функцияларни бажариши билан ҳам белгиланади:

-сұғурта ижтимоий таъминот вазифасини ўтайди, яъни давлатнинг муҳим ижтимоий элементи бўлиб ҳисобланади. Ривожланган бозор иқтисодиётидаги мамлакатларда аҳоли ҳимояси тизими давлат ижитимоий таъминоти, корпоратив сұғурта, якка тартибдаги сұғурта, нодавлат пенсия жамғармаларини ўз ичига олади.

Сұғуртанинг яна бир функцияси иқтисодий соҳага инвестицион

ресурсларни жалб қилиш билан намоён бўлади.

The Financial Times 2013 йилда энг йирик 500 та компаниялар ичига 27та суғурта компаняларини ҳам киритди, яъни бозор капитализация баҳосига кўра дунёдаги энг йирик компанияларнинг ҳар 20 чиси суғурта компаниясидир.¹⁶ Япония суғурта бозори қадимга бориб тақалсада, XIX асрларда шаклана бошлаган ва XX асрнинг 70-йилларида келиб суғурта компанияларининг фаолияти ички иқтисодий секторнинг суғуртасига йўналтирилган эди. Шу билан бирга жаҳон аренасидаги энг асосий вазифалардан бири турли япон суғурта компания маҳсулотларини дунё суғурта бозорига олиб чиқиш ва сотишни рағбатлантириш эди. Япониянинг дунё суғурта бозорига астойдил кириб боришига сабаб мамлакатнинг турли кўрсаткичларда, хусусан иқтисодий соҳада ҳам анча илгарилаб кетганидадир. Жумладан, охирги 55 йилда ялпи экспорт хажми 95 мартаға ошиб кетди ва бу ривожланган мамлакатлар экспорти хажмидан 3 баробар кўп деганидир. 80-йилларга келиб Япониянинг товар экспортига йўналтирилган иқтисодиёт капитал экспортига асосланган иқтисодиётга айланди. 70-80 йилларда Япониянинг йирик суғурта компаниялари томонидан савдо экспансиялари амалга оширила бошланди. 2013 йил холатига кўра Япониянинг ЯИМ кўрсаткичи 5,96 трлн.доллрни ва жон бошига 35 минг долларни ташкил килади. Мамлакатда хизмат кўрсатиш сектори жуда ривожланган бўлиб ЯИМ нинг $\frac{3}{4}$ қисми шу соҳага тўғри келади.¹⁷ Бугунги кунда Япония суғурта бозорида хаёт суғуртаси бўйича 31 тамиллий ва 3 хорижий компаниялар фаолият юритади. Хориж амалиётида life суғурта соҳасининг тўлов коэффиценти non-life соҳасига нисбатан юкори кўрсаткичларни кўрсатади. Бироқ аккумулятив даврининг узоқлиги суғурталовчиларга тўпланган суғурта мукофотларини инвестицион фаолиятга йўналтириб юкори даромадлар олиш имконини беради. Бу ўз навбатида хаёт суғуртасининг мамлакат иқтисодий ва ижтимоий фаолиятида муҳим ўрин тутишини яна бир

¹⁶ <http://www.iii.org> Суғурта ахбороти институти интернет саҳифаси. АҚШ

¹⁷ [http:// www.embjapan.ru/insurance.phtml](http://www.embjapan.ru/insurance.phtml)

бора исботлайди. Шу мақсадда сұғуртаси полис әгасига молиявий инструментлар ёрдамида даромад келтирүвчи сұғурта-махсулотларини таклим этади ҳамда компаниянинг даромади юқорилигига еришади.

Японияда ҳаёт сұғурта компаниялари умумий тармоқ сұғурта компанияларига нисбатан оз, бироқ ҳаёт сұғурта мукофотлари улуши 77% ни ташкил қиласы. Сұғурта фаолияти “Сұғурта тұғрисида”ги Қонун билан тартибга солинади. Сұғурталанувчилар ҳаёт сұғуртаси ва рискли сұғуртага оид манфаатларини күзловчи иккита Корпорация мавжуддир. Улар сұғурталовчи банкрот бўлган холатда қопламаларни тўловчи фонд бўлиб хисобланади. Sumitomo Life,Nippon Life, Insurance Company, Meiji Life Insurance Company сингари йирик ҳаёт сұғурта компаниялари мижозларга ҳаёт сұғуртаси тақдим этади ва шу билан бир катар инвестицион фаолиятдан даромад олади. Япония сұғурта компанияларининг хозирги кундаги асосий фаолияти асосан ички бозорга каратилган бўлиб бозор асосий йирик компаниялардан иборат. Хорижий иштирокчилар учун бу бозорга кириш охирги 15 йил ичида рухсат берилган бўлиб, хорижий сұғурта компаниялар жуда кичик сегментни эгаллаган. Сұғурта махсулотларига асосан индивидуал ҳаёт сұғуртаси, коллектив ҳаёт сұғуртаси, соғликни саклаш доирасида махсус дастурлар тиббий сұғурта ва ренталарни киритиш мумкин.

Ҳаёт сұғуртаси муддатли ва умрбод бўлади. Муддатли ҳаёт сұғуртасида шартнома маълум муддатга (бир йил, 5 йил, 10 йил ва хок.) йки маълум ёш (70 ёшга тўлгунга қадар тузилиб, шу муддат ичида сұғурта ходисаси юз берса сұғурта суммаси тўлаб берилади. Муддатли сұғуртанинг шартнома тугагунга қадар доимий, сұғуртага айланадиган ва шартнома тугаганидан сўнг соғлиғига боғлик ёки боғлик бўлмаган холда доимий сұғуртага айланадиган турлари мавжуд.

Умрбод сұғурта турида инсоннинг бутун ҳаёти давомийлигига шартнома тузилади ва бу дастур қимматроқ хисобланади. Мижоз ҳаёт сұғуртасидан оладиган даромади сұғурта компанияси танлаган банкнинг фоизларига ёки акция дивидендларига боғлик бўлади. Умрбод ҳаёт сұғуртаси

икки хил бўлади. Универсал сұғурта тўловлар катъий белгиланмаган ва мижознинг икониятларига қараб ўзгариб турадиган ҳамда анъанавий сұғурта - сұғурта бадаллари ва суммаси шартнома охиригача бир хил бўлиб ўзгармай қоладиган сұғурта.

Доимий сұғуртанинг универсал турида мижоз молиявий холатни ўзи бошқариш имкони пайдо бўлади, яъни йиллик сұғурта бадаллари микдорини хар йил ўзининг мавжуд эҳтиёж ва имкониятига қараб ўзgartириши мумкин. Бунда тушган сұғурта мукофоти уч қисмга ажратилади. Биринчи қисми сұғурта ходисаси юз берганда тўлов учун ажратилса, иккинчи қисми даромад олишга йўналтирилади. Олинган даромад хисобига сұғурта бадалларини тўлаб бориш имкони мавжуд бўлиб кўп йил мобайнида ҳам сұғурта мукофотлари яъни сұғурта бадаллари сезиларли ўзгармаслиги мумкин. Учинчи қисм сұғурта компаниялари харажатларини коплаш учун ажратилади. Демак, бадаллар ва сұғурта суммаси натижавий микдори даромад олишга йўналтирилган кисмдан келадиган фоизга боғлиқ бўлади.

Сұғурта маҳсулотларининг оммабоп бўлиши ахолининг турмуш тарзи ўзгаришига боғлиқ. Масалан, Японияда кеч турмуш қуриш одатий тусга кириб ёлғиз яшаб қолаётган инсонлар сони ортиб бормоқда. Инсонларнинг ҳаётй босқичлари турли ходисалардан иборатлигини инобатга олиб Япония ҳаёт сұғурта компаниялари аралаш сұғурта турларига асосан вафот этишдан, тиббий ёрдам, ғамхўрлик, жамғарма ва пенсия, фарзанд кўриш ва бошқа сұғурта турларини жамланмасини киритишади. Шунингдек, сұғурталанувчи ҳаётининг турли босқичларида танланган сұғурта маҳсулотларини кайта кўриб чиқиши ва ўзгартириш киритиши мумкин бўлади. Медицина сұғуртасини жамғарив бориладиган сұғурта турларига киритилиши мижозларга сұғуртанинг аралаш турларини кенг танлаш имконини яратади.

Японияда бугунги кунда асосан қуйидаги ҳаёт сұғурта турлари оммабоп ҳисобланади:

1. Маълум холатларга сұғурталаниш:

-сұғурталанувчини бутун умри давомида вафот этишидан сұғурта қилиш

(умрбод суғурта);

-суғурталанувчини маълум муддатга вафот этишдан суғурта қилиш;
-маълум муддатга вафот этишдан суғурта ва қўшимча таъминотли суғурта қилиш. Масалан, хар Зийлда қўшимча 3% ли нафақа ва муддат тугаганда 30% нафақа билан таъминланиш.

2. Оғир касалликлар, касалга ғамхўрлик ва бошқалардан суғурта:

-церебрал инсульт, ўткир инфаркт миокард, саратон ва вафотэтиш холатларини қамраб оловчи суғурта тури.

3. Жисмоний ногирон бўлишдан ва вафот этиш холатларидан суғурта қилиш турлари.

4. Ҳамширани талаб қилувчи касалликлар ва ўлим холатларини қамраб оловчи суғурта турлари.

5. Госпитализация ва хирургик ёрдамни ўз ичига оловчи суғурта тури.

6. Нафақа ёшига чиқиши ва келгусидаги даромадларни шакллантиришни кўзда тутувчи суғурта турлари.

Албатта бу суғурта турларини комбинациялашган турлари ҳам ишлаб чиқилиб мижоз хаётий боскичидаги хоҳлаган дастурга алмашиш имкони берилади ва охиригача битга суғурта компаниясини танлаши ва ўзининг оила аъзоларини ҳам шу компанияда суғурталаши учун компаниялар томонидан юкоридаги ка рағбатлантиришлар оркали эътибор каратилади.

Японияда яратилаётган суғурта маҳсулоти асосан ёши ва жинси, яшаш холати, худуди бўйича сегментларга хос қилиб яратилади. Бундан кўринадики, маҳсулотяратишда мижозга мўлжал олиш ва бозорни сегментларга ажратиш Ўзбекситон суғурта компаниялари учун ҳам самарали йўл бўлиб ҳисобланади.

2013 йилда Японияда 1947 йилдан бери кузатилмаган холат, яъни ўлим холатининг юқорилиги кузатилди. 1,31 млн.та туғилишга 1,27 млн.та ўлим тўғри келган. Асосий сабаб қилиб юрак касалликлари, онкологик касалликлар, инсульт ҳисобланмокда. Индивидуал суғуртада тузилган шартномалар сонига кўра онкологик касалликлардан суғурта ва бошқа оғир

касалликларни камраб олувчи суғурта турлари етакчилик қилади.

Японияда хаёт суғуртаси савдосини почта бўлинмалари орқали амалга ошириш оммабоп ҳисобланади. Шунингдек on-line тизимида суғурталаниш, эшиқдан эшиккача сотиш, банк-иншуранс яхши йўлга кўйилган.

Инвестицион фаолият нуқтаи назаридан қаралганда, Япония хаёт суғурта компаниялари ўз маблағларини давлат заёмщикларига, карз берувчи ва хорижий облигация қарзларни жойлаштириш билан шуғулланувчи синдикатларга кўйишади. Шунингдек тижораг ва молиявий компаниялар билан узвий ҳамкорлик олиб боришади. Ҳамкорлик асосан акцияларни сотиб олиш, ишчи ва ходимларни жамоавий суғурталаш, пенсия фондларини бошкариш, кредит бериш ва уларни облигацияларига эгалик қилишда намоён бўлади. Бироқ on-line тизимида сотишнинг ривожланиб бориши суғурталовчи учун сотиш харажатларини камайишига олиб келмоқда ва натижада агентларга қарам бўлишга қарши энг яхши восита бўлиб турибди.

3.2.Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари

Маълумки мамлакатимизда ислоҳотлар режали асосда амалга оширилмоқда. Иктисадиётнинг барча соҳаларини босқичма-босқич мустаҳкамлаш нафақат товарлар ва хизматлар хажмининг ўсишида, инфратузилманинг такомиллашишида, балки аҳоли турмуш даражасининг ортишида хам ўз аксини топмоқда. Бунга инфиляция даражасининг прогнозлаштирилган доирада тартибга солиниши, импорт ўрнини босиш ва бозорни юқори сифатли товар ва хизматлар билан тўлдириш сиёсати, шунингдек энг кам иш хақининг доимий равишда ошириб борилиши, аҳолининг сотиб олиш қобилиятининг ортишига сабаб бўлмоқда. Шу сабабли, хаёт суғуртаси бозорининг салоҳияти борасида бемалол жадал ўсиш суръатларини кутиш мумкин. Ёши улуғларни қадрлаш, болаларга яхши таълим беришни таъминлаш ва келажакда уларнинг яхши ҳаёт тарзини таъминлаш каби миллий қадриятларимизни ҳисобга олган холда, ҳозирда

аннуитет, пенсия ва аралаш ҳаёт суғуртаси турларига катта эътибор қаратилмоқда. Умуман, бозорда мавжуд бўлган ва келажакда киритилиши мўлжалланган хар бир суғурта маҳсулоти фуқароларнинг ижимоий ҳолати ва даромад даражасидан қатъий назар кенг кўлланиши мўлжалланган. Ҳаёт суғуртаси турлари бир қатор молиявий имкониятлар билан биргаликда хар бир фуқарога бир қатор узоқ муддатли ижтимоий ва молиявий муаммоларни ҳал этиш ва шу билан биргаликда ишончли суғурта химояси билан таъминланиш имконини беради. Бундай афзалликларни жамловчи суғурта маҳсулотларини “оқилона инвестициялар” деб номлаш мумкин, ва умид қиласизки, яқин келажакда ушбу молиявий инструмент, ўз ҳаётидаги энг муҳим бўлган-ўз оиласининг фаровонлигини таъминлашни хоҳловчи хар бир юртдошимизнинг ҳаёт тарзининг ажралмас қисми бўлиб қолади.

Ҳаётни суғурта қилиш –суғуртанинг узоқ мудатлилиги ва қопланадиган қалтисликлар туфайли ўзига хос соҳадир. Потентциал мижозлар онгida шахсий маблағларни жалб қилиш билан боғлиқ тегишли молиявий дастаклардан фойдаланишни ишончли ва самарали эканлиги ҳақида барқарор ижобий таъсуротни шакилантириш учун нафақат суғурталовчилар, балки молиявий соҳа вакиллари катта куч сафарбар этканликлари ҳеч кимга сир эмас. Бунда давлатнинг ўрни катта аҳамият касб этиб, у томонидан етакчи хорижий тажриба ва миллий анъаналар асосида иқтисодий ислоҳотлар амалга оширилди. Суғурта қилдирувчилар ва суғурта ташкилотлари томонидан инвестицияларни амалга оширилиши билан бевосита чамбарчас боғлиқ бўлган ҳаётни суғурталаш ҳақида гапирганда, бундай ислоҳотлар сирасига суғурта, банк, инвестиция фаолиятини, солиқقا тортиш қоидаларини ва бошқа соҳаларни тартибга солувчи қатор қонун ҳужжатлари ўзгарганлигини киритиш мумкин. Суғурталовчилар суғуртанинг жаҳонда жуда оммабоп бўлган секторини фаол ривожлантириш хоҳиш-иродаси ва давлат кўмагига эга бўлган ҳолда мижозлар аудиторияси учун бутунлай янги маҳсулотларни чиқариш имкониятига эришдилар.

Албатта, иш жараёнида у ёки бу муаммоли масала вужудга келади, лекин улар сұғурта ташкилотларининг уринишлари ва қонунчилика ўзгаришлар киритиш орқали тартибга солиш билан ҳал этилади.

Нима учун ҳаётни узоқ муддатли сұғурталашга катта аҳамият берилмоқда? Аввало, бу ижтимоий жиҳатлар билан боғлиқ. Давлат аҳоли фаровонлигини оширишга йўналтириладиган бюджет маблағларидан ташқари кутилмагам воқеалар юзага келганда фуқароларни ижтимоий ҳимоя қилиш учун қўшимча имкониятлар яратади. Айниқса бу ўзбек халқининг кўп асрлар давомида шакилланган миллий урф-одатлари нуқтаи назаридан долзарбдир. Оила бу нафақат болаларни тарбиялаш, балки кекса ота-онага ҳам ғамхўрлик қилишдир. Оила учун сарфланадиган моддий бойликларни ўз ичига оловчи кундалик харажатлардан ташқари бола туғилиши, ўқиши, тўй, дам олиш ва бошқа тадбирлар учун ҳам харажатлар талаб этилади ва айнан шу ҳолатларда ҳаётни узоқ муддатли сұғурталаш оиласвий бюджетга сезиларли оғирликни тушурмай қатор молиявий муаммоларни ҳал этиш имконини беради.

Ўзбекистон сұғурта қонунчилигининг илғор халқаро тажриба асосида, бозорни юқори даражадаги сифатли ва мақбул хизматлар билан тўлдиришга хизмат қилувчи доимий такомиллаштиришга йўналтирилган иқтисодий сиёсатни яқин келажакларда молиявий соҳада навбатдаги ўзгаришлар бўлишини прогнозлаштириш мумкин.

Ҳаётни узоқ муддатли сұғурталаш миллий бозори шароитида ривожланиш истиқболлари, аввало потентциал мижозларнинг кенг доирасида ўз аксини топувчи, қуйидаги истеъмолчиларга боғлиқ:

- маълум санага (ўқиши, тўй, бола туғилиши, мақсадли харажатлар ва б.) пул маблағларини йиғиши мақсадига эга жисмоний ва юридик шахслар;
- ижтимоий ҳимоя бўйича корпоратив сиёсат ёки ходимларни моддий рағбатлантириш доирасида сұгутани амалга оширувчи иш берувчилар-хўжалик субъектлари;

- турли ижтимоий ва жамоат лойиҳалари доирасида истиқболли ёшларни ўқиш пуллари тўлаб бериш орқали кадрлар салоҳиятини яратиш учун маблағларни шакиллантираётган хўжалик субъектлари.

Ҳаётни узок муддатли суғурталаш ҳажимларининг ўсиш кўрсаткичларига қайтар эканмиз, бу иқтисодий жиҳатлардан ташқари аҳолининг молиявий саводхонлигини оширишга кўмаклашаётганлигини қайд этиш жоиз. Мантиқан қараганда, иқтисодиёт, маркетинг каби соҳалардаги билимларни ўзида мужассам этган суғурта анъаналарини шакллантириш билан бир қаторда фуқароларнинг суғурта маданияти ҳам ошиб бораётганлиги табиий. Суғурта қилдирувчи суғуртанинг мақбул тури ва дастурини танлашда иштирок этиб, шахсий жамғармаларни самарали инвестиция қилишга асосланган, қўшимча капитални шакиллантирувчи ишchan механизмни яратишда шахсан қатнашиш ва натижада мувозанатлашган оиласвий бюджет билан ривожланишини бошқаришини рационал режалаштиришга кўмаклашади.

Илмий изланиш олиб борилиши натижасида Ўзбекистонда ҳаётни узок муддатли суғурталаш бозорининг янада ривожланишида муаммолар мавжудлигини кўришимиз мумнин. Жумладан:

- суғурта соҳасида кўрсатилаётган хизматлар кўламини кенгайтириш, молиявий бозор инфратузилмасининг таркибий қисми сифатида суғурта институтларини мустаҳкамлашга қаратилган қатор қарорлар қабул қилинганлиги катта аҳамият касб этади. Бироқ ушбу меъёрий хужжатларни ривожлантириш мақсадида ҳаётни суғурта қилиш соҳасини тартибга солувчи қонуний меъёрий хужжатлар, шу жумладан узок муддатли ва жамғарид бориладиган ҳаётси суғурта турлари бўйича қонуний базанинг мустаҳкамланмаганлиги;

- ҳаёт суғуртасини амалга оширувчи айрим суғурта ташкилотлари томонидан ҳаётни узок муддатли суғурталаш тури бўйича шартномалар ва суғурта маҳсулотлари сотилиши юзасидан стандартлаштирилган портфеларнинг йўқлиги. Масалан: (ўлим ҳолатларидан суғурталаш, маълум

ёшгача яшаши суғурталаш ҳаётни бахтсиз ҳодисалардан суғурташ ва нафақа суғуртаси каби суғурта турлари бўйича);

- ҳаётни узоқ муддатли суғурталаш тури бўйича шартномаларни тузишда стандартлаштирилган андерайтинг тизимининг йўқлиги;

- узоқ муддатли ҳаёт суғуртасида мақсадли таёrlанган суғурта агентларининг йўқлиги, суғурта бозорида ушбу суғурта тури бўйича суғурта полисларининг кам сотилишига олиб келмоқда;

- бугунги қунда ҳаёт суғуртасининг иқтисодий моҳиятини тушунувчи ва ҳаёт суғуртасида актуар ҳисоб китобларни амалга оширувчи профессионал мутахассисларнинг камлиги.

- ҳаёт суғурта бозоридаги энг муҳим муамолардан бири суғурта фирибгарлигининг ошиб бораётганлиги. Бу ўз навбатида ҳаёт суғурта бозоридаги мукофотлар ҳажмининг пасайишига сабаб бўлмоқда.

- айрим ҳаёт суғуртаси ташкилотларида суғурта маҳсулотларини истиқболли сотилишини таъминловчи интернет – маркетинг каналининг йўлга қўйилмаганлиги;

- ҳаёт суғуртасининг ривожланмаганлигига яна бир сабаб бу аҳоли даромадлари даражасининг пастлиги ва шу тариқа аҳолининг ҳаёт суғуртасига бўлган эҳтиёжининг сезилмаслиги ёки пастлиги.

Юқорида келтирилган муаммоларни бартараф этиш ҳамда Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашни ривожлатириш мақсадида қўйдагиларни таклиф этамиз:

- суғурта ташкилотлари томонидан ҳаётни узоқ муддатли суғурталаш тури бўйича шартномалар ва суғурта маҳсулотлари сотилиши юзасидан стандартлаштирилган портфеларни яратиш;

- ҳаётни узоқ муддатли суғурталаш тури бўйича шартномаларни тузишда стандартлаштирилган андерайтинг тизимини йўлга қўйиш;

- узоқ муддатли ҳаёт суғуртасида мақсадли суғурта агентларини тайёрлаш;

- ҳаёт сұғұртасининг иқтисодий мөхиятини тушунувчи ва ҳаёт сұғұртасида актуар ҳисоб китобларни амалга оширувчи профессионал мутахассисларни тайёрлаш;

- ҳаёт сұғұртасида сұғурта маҳсулотларини истиқболи сотилишини таъминловчи интернет -маркетинг каналининг яхши йўлга қўйилишини таъминлаш. Ушбу каналнинг йўлга қўйилиши ўз навбатида ҳаёт сұғурта бозори сегментининг ривожланишига олиб келади.

- ҳаёт сұғурта компаниялари томонидан бугунги Ўзбекистонда анкологик касалликларнинг ошиб бораётганлигини ҳисобга олган ҳолда, анкологик ва шунга ўхшаш бошқа хавфли касаликлардан сұғурталаш дастурларининг ишлаб чиқилиши бошқа сұғурта маҳсулотларига бўлган талабнинг ошишига ва ҳаёт сұғурта бозорининг ривожланишига олиб келади;

- ҳаёт сұғұртасини ривожлантириш мақсадида тўловларни кафолатлаш фондини ташкил этиш лозим. Ушбу фондни ташкил этиш учун капитал талааб этилади. Бунда капитал манбаи бўлиб, сұғурта бозоридаги солиқ тушумлари хизмат қилиши мумкун. Масалан: ҳар йили сұғурта компаниялари давлат бюджетига солиқ тўлайдилар агарда ушбу тушумларнинг тахминан 25 йиллиги фонднинг шакллантирилиши учун йўналтирилса бу ҳаёт сұғуртаси соҳасининг самарали ва кучли ишлашини кафолатлаш мумкун. Ҳаёт сұғұртасида тўловларни кафолатлаш фондини ташкил этилиши нафақат ҳаёт сұғұртасининг ривожланишига балки аҳолининг ижтимоий муҳофазасини таъминлашга ва ижтимоий сиёsatнинг ривожланишига хизмат қиласи;

- ҳаёт сұғурта компанияларининг бозордаги фаолиятининг ижобий фаолиятини ҳисобга олган ҳолда кейинги фаолият стратегиясини режалаштириб, қисқа муддат учун сотув ҳажмларини ошириш, узоқ муддат учун нафақат мамлакат аҳолисининг фаровонлигини оширишга хизмат қилувчи ва ижтимоий ҳимоянинг ишchan воситаси, балки иқтисодий кўрсаткичлари ўсишининг аҳамиятли қисми бўлган ҳамда хорижий шериклар билан ҳамкорлик қилишни ўз ичига олувчи хизматлар кўламини кенгайтиришини таклиф этамиз.

Санаб ўтилган таклифларнини баҳолар эканмиз, ҳаётни узоқ муддатли сұғуртаси секторининг барқарор ўсишини прогнозлаштириш, мавжуд потенциал эса ҳаёт маҳсулотлари яқин келажакда аҳоли томонидан фаол фойдаланилаётган анъанавий молиявий дастаклар қаторига киришига ассоц бўлади, дейиш мумкин.

ХУЛОСА

1. Ҳаёт сұғартасининг энг асосий ўзига хос хусусиятларидан бири унинг узоқ муддатли сұғурта тури эканлигидадир. Аникроқ қилиб айтганда, ҳаёт сұғартаси турларининг асосий қисми беш йилдан кам бўлмаган сұғурта турларидан ташкил топган. Баъзи мамлакатларда, шу жумладан бизнинг мамлакатимизда ҳаёт сұғартаси бир йилдан ортиқ муддатга амалга оширилмоқда. Бундай мамлакатлар ҳаёт сұғартаси ҳали етарли даражада ривожланмаган мамлакатлардир. Шу билан бирга, бир йилдан ортиқ муддатга сұғурта қилиш амал қилаётган мамлакатларниң кўпчилигига узоқ муддатли ҳаёт сұғартасига нисбатан қўлланиладиган имтиёзлар қўлланилмайди. Узоқ муддатлилик талабининг кўйилиши ҳаёт сұғартасининг бир қанча ўзига хос хусусиятларининг юзага келишига олиб келади.

2. Ҳаёт сұғартасининг яна битта муҳим хусусиятларидан бири, заарларни тартибга солишнинг ўзига хослиги бўлиб, бунда сұғурта қопламаси катта ҳажмдаги бир марталик кўринишда ёки рента шаклида (аннуитетлар, пенсия) амалга оширилади. Қопламани рента кўринишида амалга оширилганда бу жараён бир неча ўн йилларни ўз ичига олиши мумкин. Мазкур сұғурта турининг узоқ муддатлилиги ва заарларни тартибга солишни ўзига хослигидан келиб чикувчи муҳим жиҳати шундаки, қопламани амалга оширишнинг барча вариантларида жамғарувчи компонентларниң мавжудлигидир. Шунинг учун ҳаёт сұғартаси маҳсулотларини таҳлили ва дизайнни учун инвестицион хусусиятлар ўта муҳим хисобланади.

3. Ҳаёт сұғартасининг узоқ муддатлилик хусусияти фойдада иштирок этишни сұғурталаш, улущдош сифатидаги иштирокни сұғурталаш янги сұғурта маҳсулотларининг пайдо бўлишига олиб келди. Ушбу сұғурта турлари дастлаб ҳаёт сұғартасида пайдо бўлган бўлса, кейинчалик ва кўп вақтлар ўтиб соғлиқни сұғурталаш турларига ҳам кириб борди.

4. Ҳаёт суғуртаси инсонларга ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг бутун комплексини ҳал этиш имконини берадиган катта ҳажмдаги суғурта кафолатлари ва инвестицион хизматларнинг тўпламини тақдим этади. Шартли равишда ушбу хизматларни 2 гурӯхга ажратиш мумкин: ижтимоий ва иқтисодий. Биринчи гурӯх вазифаларнинг амалга оширилиши давлат ижтимоий суғуртаси ва таъминоти тизимидағи етишмовчиликларни бошқариш имконини берса, иккинчи вазифалар гуруҳининг бажарилиши эса бир томондан шахсий даромадларнинг ошишига олиб келса, иккинчи томондан бутун молия-кредит оператсияларини амалга ошириш пайтида зарур бўлган кафолатни тақдим этади.

5. Суғурта фаолиятини тартибга солувчи қонунчилик ҳужжатлари ичida 2002 йилнинг 5 апрелида қабул қилинган “Суғурта фаолияти тўғрисида”ги Қонунга кўра ҳаётни суғурта қилиш тармоғида жисмоний шахсларнинг ҳаёти, соғлиғи, меҳнат қобилияти ва пул таъминоти билан боғлиқ манфаатлари суғурта қилинади.

6. “O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси томонидан тақдим этилувчи ижтимоий тоифадаги ҳаёт ва саломатлик суғуртаси кутилмаган ёки олдиндан маълум харажатларнинг юзага келиши хатарини камайтиришга имкон бериб, ҳар қандай вазиятда ҳаёт даржасининг сақланиши учун шароитлар яратади.

7. “O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлган жисмоний ва юридик шахслар хорижий шахслар ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ҳаёт ва соғлиғини суғурта қилиш хизматларини тақдим этиш мақсадида ташкил этилган.

8. Хориж амалиётида life суғурта соҳасининг тўлов коэффиценти non-life соҳасига нисбатан юкори қўрсаткичларни қўрсатади. Бироқ аккумулятив даврининг узоклиги суғурталовчиларга тўпланган суғурта мукофотларини инвестицион фаолиятга йўналтириб юкори даромадлар олиш имконини беради. Бу ўз навбатида ҳаёт суғуртасининг мамлакат иқтисодий ва ижтимоий фаолиятида муҳим ўрин тутишини яна бир бора исботлайди. Шу

мақсадда суғуртачи полис эгасига молиявий инструментлар ёрдамида даромад келтирувчи суғурта-маҳсулотларини таклим этади ҳамда компаниянинг даромади юқорилигига эришади.

9. Японияда ҳаёт суғурта компаниялари умумий тармоқ суғурта компанияларига нисбатан оз, бироқ ҳаёт суғурта мукофотлари улуши 77% ни ташкил қиласди. Суғурта фаолияти “Суғурта тўғрисида”ги Қонун билан тартибга солинади. Суғурталанувчилар ҳаёт суғуртаси ва рискли суғуртага оид манфаатларини кўзловчи иккита Корпорация мавжуддир. Улар суғурталовчи банкрот бўлган ҳолатда қопламаларни тўловчи фонд бўлиб хисобланади. Sumitomo Life,Nippon Life, Insurance Company, Meiji Life Insurance Company сингари йирик ҳаёт суғурта компаниялари мижозларга ҳаёт суғуртаси тақдим этади ва шу билан бир катор инвестицион фаолиятдан даромад олади.

10. Иқтисодий тарақкий этган давлатларда суғурта кундалик ҳаётнинг ажралмас бир қисмига айланганлнгни алохидат қайд этиш лозим. Бугунги кунда АҚШ, Япония ва Европа Иттифоқи давлатларида кўпчилик фуқаролари факат ўз ҳаётларинигина эмас, балки бугун мол-мулкини, фарзандларининг ҳаётини тўлиқ суғурталагани айни ҳақиқатдир. Бу бежиз эмас, албатта. Улар суғуртани “тинч ҳаёт кечириш учун тўлов” деб талқин этадилар.

Ўзбекистонда ҳаётни узоқ муддатли суғурталашни ривожлатириш мақсадида қўйдагиларни таклиф этамиз:

- суғурта ташкилотлари томонидан ҳаётни узоқ муддатли суғурталаш тури бўйича шартномалар ва суғурта маҳсулотлари сотилиши юзасидан стандартлаштирилган портфеларни яратиш;
- ҳаётни узоқ муддатли суғурталаш тури бўйича шартномаларни тузища стандартлаштирилган андерайтинг тизимини йўлга қўйиш;
- узоқ муддатли ҳаёт суғуртасида мақсадли суғурта агентларини тайёрлаш;

- ҳаёт сұғұртасининг иқтисодий мөхиятини тушунувчи ва ҳаёт сұғұртасида актуар ҳисоб китобларни амалга оширувчи профессионал мутахассисларни тайёрлаш;

- ҳаёт сұғұртасида сұғурта маҳсулотларини истиқболи сотилишини таъминловчи интернет -маркетинг каналининг яхши йўлга қўйилишини таъминлаш. Ушбу каналнинг йўлга қўйилиши ўз навбатида ҳаёт сұғурта бозори сегментининг ривожланишига олиб келади.

- ҳаёт сұғурта компаниялари томонидан бугунги Ўзбекистонда анкологик касалликларнинг ошиб бораётганлигини ҳисобга олган ҳолда, анкологик ва шунга ўхшаш бошқа хавфли касаликлардан сұғурталаш дастурларининг ишлаб чиқилиши бошқа сұғурта маҳсулотларига бўлган талабнинг ошишига ва ҳаёт сұғурта бозорининг ривожланишига олиб келади;

- ҳаёт сұғұртасини ривожлантириш мақсадида тўловларни кафолатлаш фондини ташкил этиш лозим. Ушбу фондни ташкил этиш учун капитал талааб этилади. Бунда сапитал манбаи бўлиб, сұғурта бозоридаги солиқ тушумлари хизмат қилиши мумкун. Масалан: ҳар йили сұғурта компаниялари давлат бюджетига солиқ тўлайдилар агарда ушбу тушумларнинг тахминан 25 йиллиги фонднинг шакллантирилиши учун йўналтирилса бу ҳаёт сұғуртаси соҳасининг самарали ва кучли ишлашини кафолатлаш мумкун. Ҳаёт сұғұртасида тўловларни кафолатлаш фондини ташкил этилиши нафақат ҳаёт сұғұртасининг ривожланишига балки аҳолининг ижтимоий муҳофазасини таъминлашга ва ижтимоий сиёsatнинг ривожланишига хизмат қиласи;

- ҳаёт сұғурта компанияларининг бозордаги фаолиятининг ижобий фаолиятини ҳисобга олган ҳолда кейинги фаолият стратегиясини режалаштириб, қисқа муддат учун сотув ҳажмларини ошириш, узоқ муддат учун нафақат мамлакат аҳолисининг фаровонлигини оширишга хизмат қилувчи ва ижтимоий ҳимоянинг ишchan воситаси, балки иқтисодий кўрсаткичлари ўсишининг аҳамиятли қисми бўлган ҳамда хорижий шериклар билан ҳамкорлик қилишни ўз ичига олувчи хизматлар кўламини кенгайтиришини таклиф этамиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикасининг қонунлари. Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг асалари

1. Ўзбекистон Республикасининг Конститутсияси.-Т.:Ўзбекистон,1994 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси-Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 1996 й.
3. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Суғурта фаолияти тўғрисида». Т.: 2002 й., 5 апрел. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 28 май.
4. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Инвеститсия фаолияти тўғрисида».-Т.: 1998 й., 24 декабр.
5. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Чет эл инвеститсиялари тўғрисида».-Т.:1998 й., 30 апрел.
5. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирирининг 2008 йил 22 апрелдаги 41-сон буйруғи билан тасдиқланган «Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисида»ги Низом.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 286-сонли Қарори. 1998 йил 8 июл.Ўзбекистон Республикаси молиявий қонунлари,4-илова,-Т.: 2000.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекинвест» экспорт-импорт миллий сұғурта компаниясини ташкил этиш тўғрисида»ги 113-сонли Қарори. 1997 йил 28 феврал. Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг Қарорлар тўплами,1997, 2-сон.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 27 ноябрдаги 413-сонли «Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори
9. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг 2008 йил 22

апрелдаги 41-сон буйруғига мувофиқ тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига 2008 йил 12 майда 1806-сон билан давлат рўйхатига олинган “Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисида”ги Низоми.

10.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 21 майдаги “Суғурта хизматлари бозорини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида эркинлаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. Халқ сўзи, 2008 йил 22 май.

11.Ўзбекистон Республикасининг “Иш берувчиларнинг фуқоролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонуни. – Халқ сўзи, 2009 йил 17 апрел.

12.Ўзбекистон Республикасининг “Ташувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонуни. 2015 йил 26 май

13.Каримов И.А. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: Ўзбекистон, 2010.- 67 б.

14. Каримов И. А. Президентнинг 2011-2015 йилларда республика молия-банк тизимини янада ислоҳ қилиш ва барқарорлигини ошириш ҳамда юқори халқаро рейтинг кўрсаткичларига эришишнинг устувор йўналишлари тўғрисидаги қарори. //Халқ сўзи, 2010 йил 26 ноябр ПҚ-1438-сонли

15.Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иктисодий ривожлантириш яқунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маъruzаси. Халқ сўзи газетаси 2016 йил 15 январ.

16.Ўзбекистон Республикасини 2015 йилнинг 1-чорагида ижтимоий-иктисодий ривожлантириш яқунлари тўғрисида. Халқ сўзи газетаси 2015 йил 25 апрел

II. Асосий ва қўшимча адабиётлар

17. Т.А.Федров «Страхование» учебник. М.: Экономист, 2006
18. Абдумўминова С.Т. “Ўзбекистонда ҳаёт сұғуртаси соҳасида маркетинг тадқиқотларини такомиллаштириш”. Бизнес бошқаруви магистри даражасини олиш учун ёзилган диссертация-Тошкент 2014.
- 19.Rene Doff “Risk Management for Insurers, Third Edition”, Risk Books, 2015.
20. Jack Kinder Jr. Garry Kinder “Secrets of Successful Insurance Sales”, Napoleon Hill Foundation, UK, 2012.
21. David Bland “Insurance: Principles and Practice”, The Chartered Insurance Institute, UK, 1993.
22. Robert H., II Jerry, Douglas S. Richmond “Understanding Insurance Law”, LexisNexis; 5 edition, UK, 2012.
- 23.Harriett E. Jones “Principles of Insurance Life, Health, and Annuities”, Loma (Life Office Management Association), USA, 2005.
24. Glenn E. Stevick Jr. “Essentials of Business Insurance”, The American College, USA, 2006.
25. David F. Babbel “Risk Management by Insurers: An Analysis of Process. Financial Institutions Center May 1996
26. Jari M. Talvinen. Information systems in marketing: Identifying opportunities for new applications // European Journal of Marketing, Vol. 29 No. 1, 1995. – R. 11
27. Shennaev X.M. Sug'urta agentlari uchun qo'llanma. T. infoCOM.UZ MChJ.-2010 y.
28. Yo'ldoshev M, Tursunov Y. O'zbekiston Respublikasi sug'urta huquqi. Darslik - Toshkent, “Moliya”.-2012.
29. Shennaev X.M., Kenjaev I.G'. Chet mamlakatlar sug'urtasi, O'quv qo'llanma, - Toshkent «Yangi nashr», -2012

30. Shennaev X.M. O'zbekiston sug'urta bozori, O'quv qo'llanma, - Toshkent, "Iqtisod-Moliya",-2013.
31. Shennaev X.M., Ochilov I.K., Shirinov S.E., Kenjaev I.G'. Sug'urta ishi, O'quv qo'llanma,-Toshkent «Iqtisod-Moliya», -2014.
32. Shennaev X.M., Xaliqulova G.T., Abduraxmonov I.X. Tashqi iqtisodiy faoliyat sug'urtasi,Darslik,-Toshkent-2014.
33. G'ozibekov D.G'. «Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari» /T.: «Moliya» nashriyoti. 2003 у.
34. Под.ред. В.В.Шахова, Ю.Т.Ахвledиани. Страхование 3-е издание. Учебник для студентов вузов.-М.:Юнити, 2009 г.
35. Архипов А.П. Андеррайтинг в страхование. Теоретический курс и практикум. Учебное пособие.-М.: Юнити, 2009г
36. Зайцева М.А., Болибока В.Д. Страхование во внешнеэкономической деятельности. Учебное пособие для вузов. - БГЕУ, 2009 г.
37. Просветов Г.И. Страхование: задачи и решения. -М.: Алфа-пресс, 2009г.
38. Андреев Ю.И. Имущественное страхование. Учебное пособие - М.: Ос-89, 2009г.
39. Хейдема Джеймс М. Увлеченний агент: практическое пособие для страхових агентов. -М.: Волтерс-Клувер, 2009г.
40. Ю.Т.Ахвledиани. Страхование внешнеэкономической деятельности. Учебное пособие для вузов.- М.: Юнити, 2010г.
41. Адамчук Н.Г. Международная практика страхования жизни. Учебное пособие.- М.: АНКИЛ, 2009 г.
42. Аникин П.В., Русетская Э.А. Учебное пособие для вузов.- М.: Финанси и статистика, 2008г.
43. Малкова О.В. Страхование в системе международных экономических отношений. Учебное пособие для экономических специалностей. - М.: Феникс, 2009г.

44. Кузнетсова И.А. Страхование жизни и имущества граждан. Практическое пособие. - М.: Дашков и К., 2009.
- 45.Дюжиков Э.Ф., Сплетухов Ю.А. Страхование. Учебное пособие. - М.: Инфра-М., 2009г.
- 46.Ивасенко А.Г. Страхование. Учебное пособие. - М.: КноРус, 2009г.
- 47.Самаров Э.К. Страховая математика: практический курс. Учебное пособие. - М.: Алфа, 2009 г.
- 48.Веселовский М.Я. Страховой сервис. Учебное пособие для студентов вузов - М.: Алфа, 2009 г.
- 49.Шихов А.К. Страховое право (пер.). 6-е издание. Учебное пособие для студентов вузов - М.: Юриспрудентсия, 2009 г.
- 50.Пименва э.Н. Страховое право.Учебное пособие.- М.:Форум,2009 г.
- 51.Игошин Н.А. Страховое право. Учебное пособие.-М.:Юнити.2010 г.
- 52.Ермасов С.В. Страхование. Учебник. 3–е издание, перераб. и доп - М.: Юрайт, 2010г.
- 53.Бачоров В.В. «Инвестиции» изд. «Питер» 2002 г.
- 54.Худяков А.И. Теория страхования, М.: Статус, 2010 г.
- 55.Никулина Н.Н.Страховой менеджмент.Учебное пособие. ЮНИТИ, 2011.

III. Даврий нашрлар, статистик тўпламлар ва ҳисоботлар

- 56.Шеннаев Х.М. “Миллий иқтисодиёт ўсишини рағбатлантиришда сугуртанинг роли”. “Ўзбекистон Республикасида барқарор иқтисодий ўсишини рағбатлантириш механизмлари” мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси. ТДИУ. 2008 йил 6 апрел.-Т.: ТДИУ, апрел 2008 й.
56. “Ёш олимлар ва талабалар тадқиқотларида солиқ тизимини ислоҳ қилишнинг илмий асослари” мавзусидаги Республика илмий-амалий конферентсияси. Солиқ академияси, 2012 йил 27 апрел

57. “Иқтисодиёт назарияси муаммолари: талқини ва ечимлари” мавзусидаги Республика Олий ўқув юртлараро илмий-амалий анжумани материаллари. Тошкент молия институти, 2013 йил 17 май.

58. Иқтисодиётни модернизатсия қилиш шароитида солиқларнинг рағбатлантирувчанлик ролини янада ошириш йўллари. Республика илмий-амалий конферентсияси материаллари тўплами. Тошкент-2014.

59. Ўзбекистон миллий сугурта бозорининг ривожланиш тенденсиялари, муаммолари ва ечимлари. Олий ўқув юртлариаро илмий-амалий конференсия материаллари тўплами. Тошкент-2015 йил.

60. Ўзбекистонда молиявий секторнинг ролини ошириш ва унда илғор хориж тажрибасидан фойдаланиш. Халқаро илмий-амалий конференсия материаллари тўплами. Тошкент-2015 йил.

61. “O’zbekinvest Hayot” сугурта компанияси 2015 йил якунлари.

62. “Price Water House Coopers”нинг “International Comparision of Insurance Taxation” деб номланган ҳисоботи маълумотлари.

IV. Интернет сайtlари

65. www.uzhayot.uz - “O’zbekinvest Hayot” сугурта компанияси сайти

66. www.mf.uz – Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги сайти

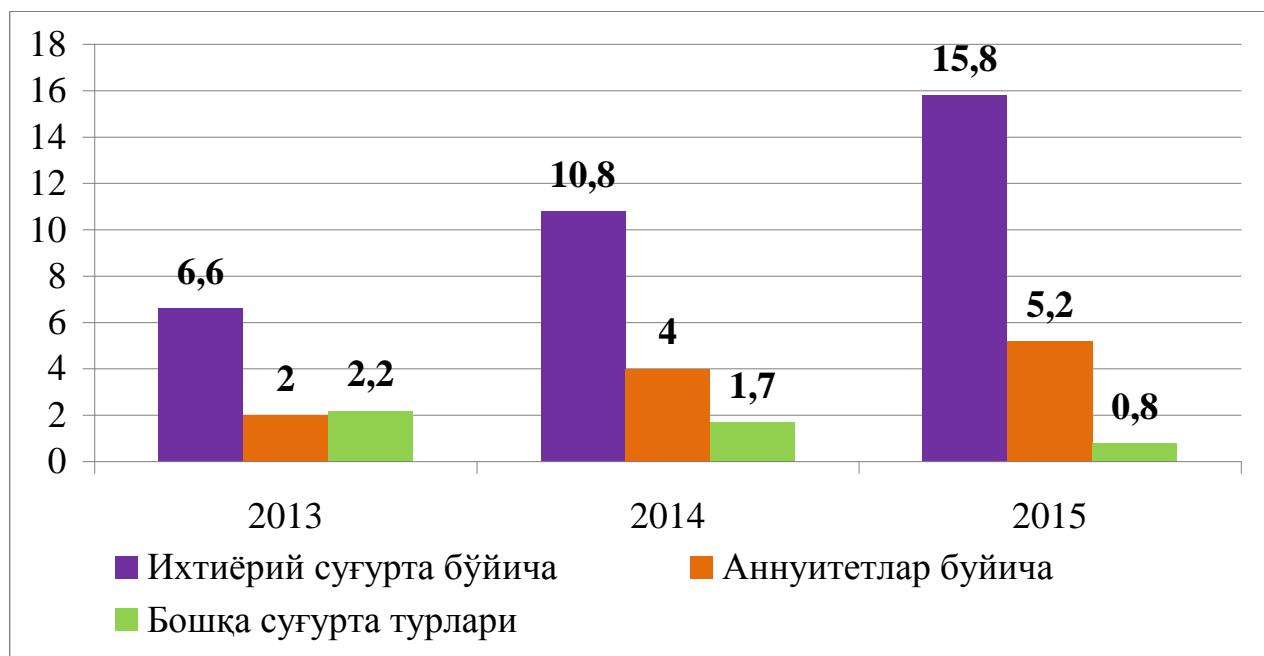
67. www.UzReport.com.

68. [http:// www.embjapan.ru/insurance.phtml](http://www.embjapan.ru/insurance.phtml)

69. <http://www.iii.org> Суғурта ахбороти институти интернет саҳифаси. АҚШ

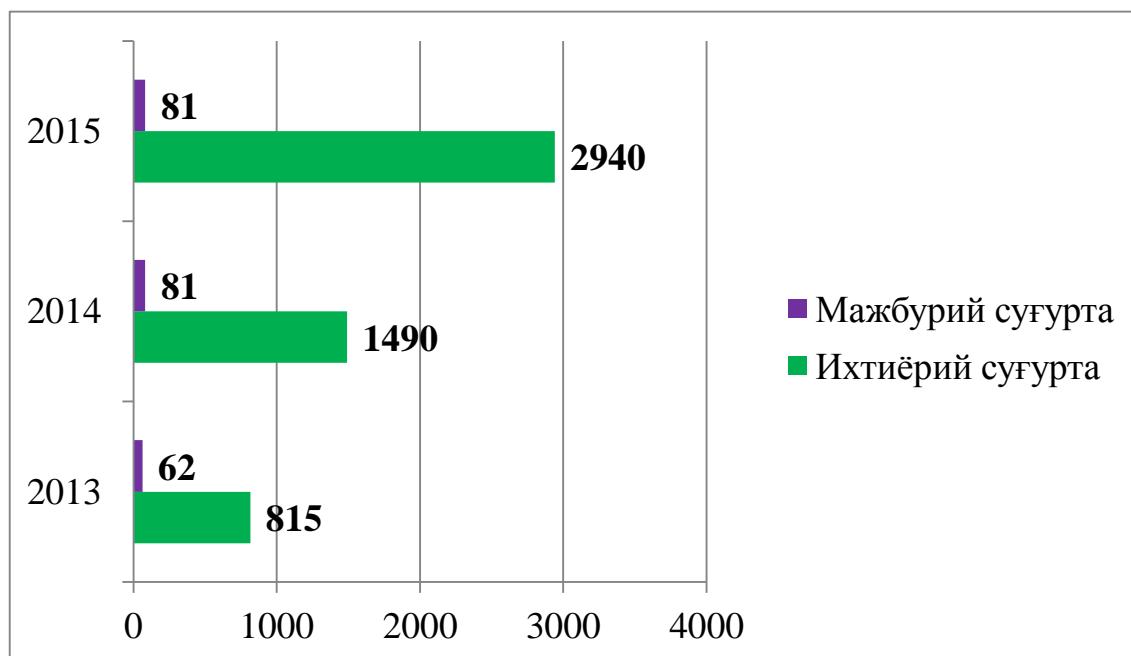
1-илова

“O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан түппланган сұғурта мұкофотлари

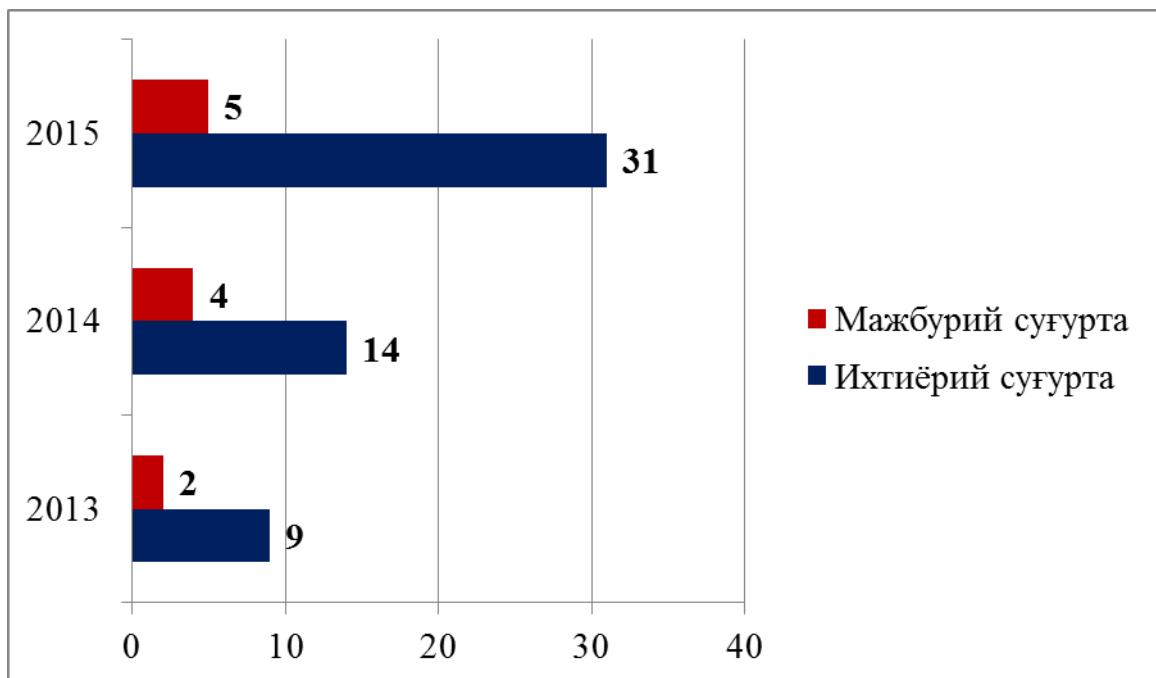
2-илова

“O’zbekinvest Hayot” сұғурта компанияси томонидан тузилган сұғурта шартномалари сони (дона)

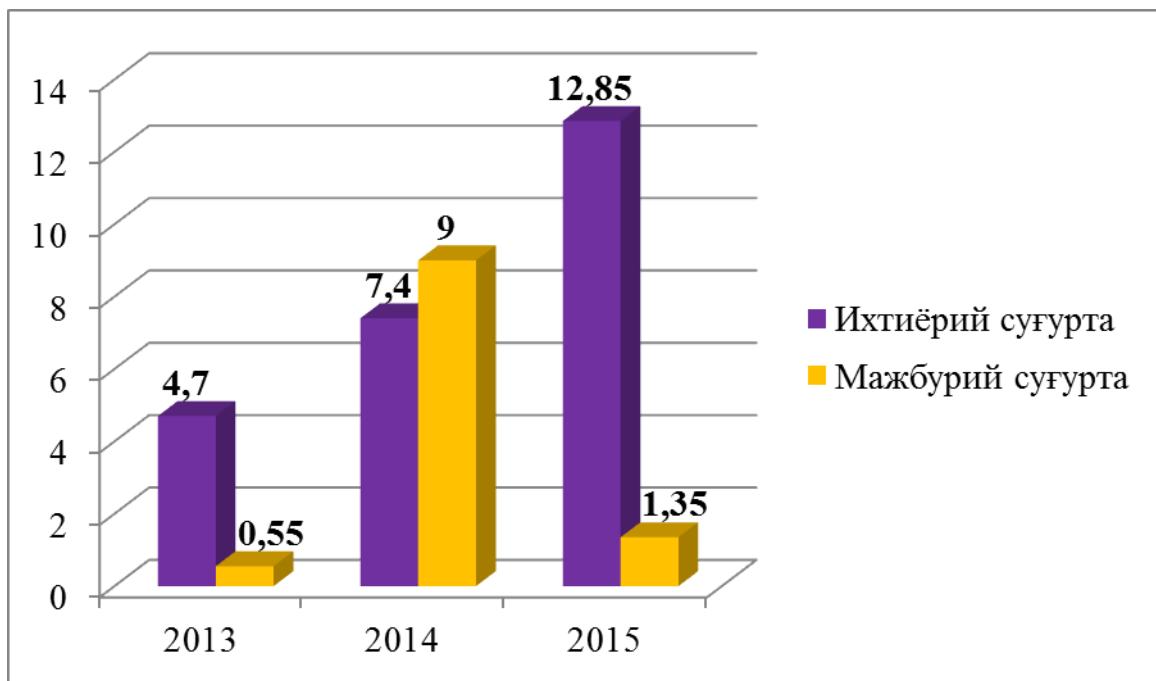
3-илова

“O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси томонидан олинган мажбуриятлар ҳажми (млрд. сўм)

4-илова

“O’zbekinvest Hayot” суғурта компанияси томонидан тўлаб берилган суғурта қопламалари ҳажми (млрд. сўм)

**Жаҳоннинг Ривожланган давлатларида сұғурта мукофотларнинг ҳажми
(2014 йил)¹⁸**

№	Мамлакат номи	Жами йигилган сұғурта мукофотлари ҳажми	Хаёт сұғуртаси бўйича жами йигилган сұғурта мукофотлари	Умумий сұғурта бўйича жами йигилган сұғурта мукофотлари	Жами сұғурта мукофотларида ҳаёт сұғуртаси нинг улуши	ЯИМ Ҳажми	ЯИМда Ҳаёт сұғурта си улуши
1.	АҚШ	1280443,0	528221,0	752222,0	41,25	17430000	3,0
2.	Англия	351266,0	235321,0	15945,0	66,99	2946000	8,0
3.	Франция	270520,0	172761,0	97759,0	63,86	2848000	5,90
4.	Германия	254644,0	18475,0	136170,0	46,53	3865000	3,10
5.	Япония	479762,0	371588,0	108174,0	77,45	4440000	8,40
6.	Хитой	328440,0	176950,0	151490,0	53,88	10114000	1,70
7.	Жанубий Корея	150515,0	101572,0	57943,0	63,68	1416000	7,20

¹⁸ “Price Water House Coopers”нинг “International Comparision of Insurance Taxation” деб номланган ҳисоботи асосида тайёрланди

**Жаҳоннинг ривожланган давлатларида ҳаёт суғуртасига
берилган имтиёзлар¹⁹**

№	Мамлакат номи	Берилган солиқ имтиёзлари
1.	АҚШ	Бутун умрга тузилган ҳаёт суғуртаси шартномалари бўйича тўланадиган суғурта мукофотлари соликдан озод бўлади.
2.	Англия	14.03.1984 йилдан кейин тузилган шартномлар бўйича суғурта мукофотлари соликдан озод этилган. Аммо Пенсия суғуртаси шартномлари бўйича тўлананадиган аннуитет (рента) тўловлари суғурталанган шахснинг даромади хисобланади ва улардан солиқ тўланади.
3.	Франция	УНИТ ЛИНКЕД шартномларидан бошқа барча шартномаларда суғурта мукофотлари соликдан озод бўлади. Аммо ижтимоий ҳимоя солиги бундан мустасно 12.1%.
4.	Германия	01.01.2015 йилгача тузилган муддатли ҳаёт суғуртаси ва аннуитет суғуртаси шартномалар бўйича тўланган суғурта мукофотлари соликдан озод этилган. УНИТ Линкед шартномалари бундан мустасно. 01.01.2005 йилдан кейин тузилган суғуртуга шартномалари бўйича суғурта мукофотларининг умумий миқдори 20 000,00 евродан ошгандагина соликдан озод булади. Вафот этиш ҳолатидан суғурта қилинганда суммасидан қатъий назар барча суғурта мукофотлари солиқقا тортилмайди.
5.	Япония	Ҳаёт суғуртаси бўйича суғурта мукофотларининг жами 50 000,00 юндан юқори бўлганда соликдан озод бўлади. Шахсий пенсия суғуртаси бундан мустасно.
6.	Хитой	Ҳаёт суғуртаси бўйича суғурта мукофотлари соликдан озод.
7.	Жанубий Корея	Тўланаётган суғурта мукофотларининг 1 млн корея вонидан юқори қисми соликдан озод бўлади.

¹⁹ “Price Water House Coopers”нинг “International Comparision of Insurance Taxation” деб номланган ҳисоботи асосида тайёрланди